

160612

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

ARAP DİLİNDE İZÂFE

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Gıyasettin ARSLAN

HAZIRLAYAN

Hakan AKGÜL

Elazığ - 2005

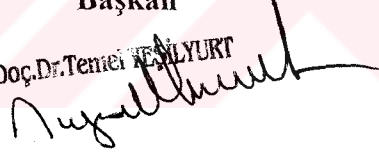
T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

**ARAP DİLİNDE İZÂFE
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Bu tez 24.10./2005 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Başkan

Doç.Dr. Temel NESİLYURT

Üye

Yrd. Doç Dr.
Gıyasettin ARSLAN

Üye

Yrd. Doç. Dr. İsmail ERDOĞAN

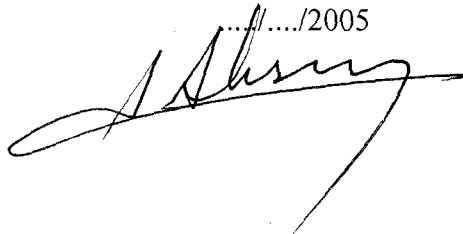

Yukarıdaki jüri üyelerinin imzaları tasdik olunur.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Ahmet AKSİN

...../...../2005

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARAP DİLİNDE İZAFE

HAKAN AKGÜL

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

(ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI)

2005; sayfa: IV+52

Dini kaynaklarımızın dili Arapçadır. Şu halde dini doğru anlamının yolu, bu dili iyi bilmekten geçer.

Arap dilinde cümleyi oluşturan temel öğeler mübteda-haber ile fiil ve faildir. Ancak Arapçada “fadla” diye ifade edilen gurup içinde yer alan muzaf ve muzafun ileyh, cümlelerin asıl unsuru olmadığı halde neredeyse bunlarsız cümle ve cümleciklerin kurulamadığı bir gerçektir.

Arapça ifade biçimlerinde ve söz diziminde fiil-fail, mübteda- haber gibi temel öğelerin yanı sıra “falda” olarak bilinen ve izafet denilen tamlamalar da önemli bir yer tutmaktadır. İzafet yani tamlama bilindiği gibi her dilde vardır. Biz bu çalışmada Arap dilinin temel konularından biri olan “Arap Dilinde İzâfe” konusunu incelemeye çalıştık. İzafenin tanımı, amacı, izafeyi oluşturan unsurlar ve izafenin çeşitleri, “manevi izafe” ve çeşitleri “lâfzî izafe” ve çeşitleriyle, “cümleye izafe” konusunu ayrıntılı bir şekilde araştırmaya gayret ettik.

Anahtar kelimeler: İzafe, muzaf, muzafun ileyh.

SUMMARY
MASTER THESIS

HAKAN AKGÜL

UNİVERSİTY OF FIRAT
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES ARABİC LANGUAGE BRANCH
2005; PAGE: IV+52

ABSTRACT

The language of basic our religion references is Arabic. Therefore the way of understanding of Islam at true form is related with this language

The basic elements of Arabic are subject, object and nouns but in Arabic, there is another thing that called the “fadla” which means “completer” and “completed” it is a true that we couldn’t form the sentences and prepositions without these.

In the Arabic language, in addition to the subject and object, there is a very important element that called noun complement. The noun complements are exists in all the world languages. In this work, we have researched the basic element of Arabic language (the noun complement).

Although, we have studied the description of noun complements, we have tried to search kinds and varieties of noun complements.

Key Words: Noun complement, (izafe) completer, completed.

İÇİNDEKİLER

ÖZET

SUMMARY

KISALTMALAR.....	I
ÖNSÖZ.....	II
GİRİŞ.....	1
I. ARAP DİLİNDE İZÂFENİN YERİ.....	3
1. İzâfenin Tanımı	3
a. İzâfenin Sözlük Anlamı	3
b. İzâfenin Terim Anlamı	4
c. İzâfenin Getiriliş Gayesi	4
II. İZÂFEYİ OLUŞTURAN UNSURLAR.....	5
1. Muzaf.....	6
a. Muzaf ve Hükümleri.....	6
2. Muzafun İleyh	7
a. Muzafun İleyh ve Hükümleri.....	7
III. İZÂFENİN ÇEŞİTLERİ.....	9
1. Manevi İzâfe.....	9
2. Lâfzî İzâfe.....	10
3. Cümleye İzâfe.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM MANEVİ İZÂFE

I. MANEVİ İZÂFENİN TANIMI.....	12
1. Manevi İzâfenin Getiriliş Gayesi.....	12
2. İzafesi Gerekli İsimler	13

II. MANEVİ İZÂFENİN ÇEŞİTLERİ.....	18
1.Beyani Manevi İzâfe.....	18
2.Aidiyet Bildiren Manevi İzâfe.....	19
3. Zarfi Manevi İzâfe.....	20
4.Teşbihi Manevi İzâfe.....	21

İKİNCİ BÖLÜM LÂFZÎ İZÂFE

I. LÂFZÎ İZÂFENİN TANIMI, ŞARTLARI VE AMACI	23
1.Lâfzî İzâfenin Şartları.....	23
2. Lâfzî İzâfenin Getiriliş Gayesi	25
II. LÂFZÎ İZÂFENİN ÇEŞİTLERİ	27
1.İsm-i Faillerin Mefûlüne İzâfesi.....	28
2.İsm-i Mefûllerin Failine İzâfesi.....	31
3.Sıfat-ı Müşebbehenin Failine İzâfesi.....	32
4.Cümleye İzâfe.....	35
a.Zarfin Cümleye İzâfesi	36
b.Cümleye İzâfesi Gerekli Olan Zarflar	38
c. Cümleye İzâfesi Caiz Olan Zarflar	44
5. Şibh-i İzâfe	45
III. İZÂFE'NİN İ'RABI.....	47
SONUÇ	49
BİBLOGRAFYA	50

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

Trs. : Tarihsiz

H. : Hicri

s. : Sayfa

Yay. :Yay. Yayınları

ÖNSÖZ

Yüce Allah, son kitabı Kur'an-ı Kerimi Arapça olarak göndermiş ve o kitabı tebliğ eden büyük peygamber Hz. Muhammed de onu Arapça olarak açıklamıştır. Asırlar boyunca âlimlerimiz İslam dinini açıklamak, yaymak ve yaşatmak için Arapça binlerce eser yazmışlardır. İslam dinini güvenilir kaynaklardan öğrenmek isteyen herkesin Arap dilini bilmesi gerekir. Bütün bunların yanında Arapça, günümüzde hem İslam âleminde hem de diğer ilim çevrelerinde revaçta olan bir dildir.

Dinimizin temel kitabı olan Kur'an-ı Kerim, Arapça nazil olmuştur. Hadis-i Şerifler de aynı dille rivayet edilmiştir. Bu yüzden din bilginlerinin Din'in temellerini asıl kaynağından öğrenebilmeleri için Arapça'yı layıkıyla öğrenmeleri lazımdır. Temel kaynaklardan Kur'an-ı Kerim ve Hadislerin iyi anlaşılması da, ancak Arap dili'nin inceliklerinin bilinmesine bağlıdır.

Arap dilinde cümleyi oluşturan temel öğeler; mübteda-haber ile fiil ve faildir. Ancak Arapça'da *'fadla'* diye ifade edilen gurup içinde yer alan muzaf ve muzafun ileyh, cümlelerin asıl unsuru olmadığı halde neredeyse bunlarsız cümle ve cümleciklerin kurulamadığı, ehline bilindiği gibi bir olgudur. Bu sebeple izafe konusunu ayrıntılı bir şekilde incelemek ve neticede ulaştığımız bilgileri ilim dünyasının ve ilgililerin istifadesine sunmak bizi bu konunun araştırılmasına yöneltmiştir.

"Arap Dilinde İzafe" adlı bu çalışmamız, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. *Giriş* kısmında izafenin tanımı, getiriliş amacı, izafeyi oluşturan unsurlar ve izafenin çeşitlerini incelemeye çalıştık. *Birinci bölümde*; "manevi izafe" ve çeşitlerini, *ikinci bölümde* ise "lafzi İzafe" ve çeşitleri, "cümleye izafe", "şibhi izafe" ve "izafenin i'rabı" konusunu ayrıntılı bir şekilde incelemeye çalıştık.

Bu çalışmamızda değerli görüş ve yönlendirmeleriyle katkıda bulunan çok değerli danışman hocam Yrd. Doç. Gıyasettin ARSLAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Hakan AKGÜL

Elazığ-2004

GİRİŞ

Dini metinlerimizin kahir ekseriyetinin Arapça olduğu bir gerçektir. Bu metinleri doğru okuyabilmek ve doğru anlayabilmek için Arapçayı bilmek gerekir. Öyleki bu bilmenin basit ve yüzeysel derecede olması da kafi gelmemektedir. Hele hele Arapça gibi son derece zengin¹ ve kapsamlı olan bir dil ve edebiyatı, ancak uzun yıllar harcanarak öğrenilebilir.

Çok erken bir dönemde Hz. Ali zamanında Kur'an ve hadislerin doğru anlaşılabilmesi için dil çalışmaları başlatılmıştır. İslam dinine giren yabancı din ve kültür sahipleri Arapçayı yeterince bilemediklerinden dini metinleri yanlış okumuş ve yanlış yorumlamışlardır. Asmai; “zındıkların, Arap dilini yeterince bilmemelerinden dolayı Kur'an ayetlerini ve hadisleri yanlış yorumladıklarını”² söyleyerek bu gerçeğe işaret eder.

Bu çalışmalar, günümüze kadar kesintisiz olarak devam ede gelmiştir. Hiçbir çalışma, son çalışma da değildir. Çağdaş dilbilimcilerini de bekleyen pek çok dilsel problemler ortada durmaktadır. Bu kadar önemli olan bir sahada biz de Arap dilinin temel unsurlarından olan izafe ve çeşitlerini araştırmaya çalıştık.

Araştırmamızın konusu, Arap dilinde izafenin bütün yönleriyle incelenmesi, izafenin çeşitleri olan manevi ve lâfzî izafenin detaylı bir şekilde ortaya konmasıdır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda daha önce izafe konusunda müstakil bir çalışmanın yapılmadığını gördük. Arap dilinde cümleyi oluşturan temel öğeler ‘umde’ diye isimlendirilen mübteda-haber ve fiil-faildir. Ancak Arapça da “fadla” diye ifade edilen muzaf ve muzafun ileyh gibi öğeler vardır ki bunlar, cümlelerin asıl unsuru olmadığı halde neredeyse onlar olmadan cümle veya cümleciklerin kurulamadığı da bir gerçektir. Bu sebeple adı geçen konuyu ayrıntılı bir şekilde inceleyerek müstakil bir çalışma yapmak ve neticede oluşan bilgileri ilim dünyasının ve ilgililerin istifadesine sunmak asıl gayemizi teşkil etmektedir.

Araştırmamıza, konu ile ilgili ilk dönem kaynaklardan başlayıp, günümüze kadar te'lif edilmiş eser ve çalışmaları incelemeye çalıştık. Bu kaynaklarda bulunan ve araştırma konumuzla ilgili olan bilgi ve verileri bir araya getirip, tahlillerini yaparak

¹ Gıyasettin Arslan, **İmam Şafii'nin Kur'an Okumaları**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004, s., 165.

² Gıyasettin Arslan, **Muhammed eş-Şeybani'nin Kur'an'ı Yorum Metodu**, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2004, s., 54.

düzenli ve özgün bir çalışma ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışmamız esnasında başlıca şu kaynaklardan istifade ettik:

1. Celaleddin Abdurrahman, **El-Behçetül Merdiyye**.
2. el-Galâyâni, Mustafa, **Câmi'u'd-Durûsi'l Arabiyye**.
3. er-Rakr, Abdulgani, **Mu'cem'ul Kavâ'idi'l Arabiyye fi'n-Nahv ve't-Tasrif**.
4. İbn Âkil, Bahauddin Abdullah, **Şerhu İbn Âkil**.
5. Dahdah, Antonie, **Mu'cemu Kava'idi'l-Lugati'l Arabiyye fi Cedavile ve Levahat**.
6. İbn-i Hişâm, **Şerhu Katri'n Neda ve Belli's-Sedâ**.
7. el-Ehdel, Muhammed b. Ahmed b. Abdulbarî, **el-Kevâkibu'd Durriyye**.
8. es-Sue'ybî, Abdullah Yahya, **Minhetu'l Vâhibi'l Aliye**.
9. İbn 'Ufur, **el-Mukarreb**.

Arap grameri, genel olarak Sarf (Morfoloji) ve Nahiv (Sentaks) denilen iki unsurdan oluşmaktadır.

Sarf (Morfoloji) İlmi: Kelimenin, istenilen manaya göre biçim değiştirmesini inceleyen bilim dalıdır.

Arapçada, 3 çeşit kelime vardır:

a. İsim: İnsan, hayvan, bitki, eşya gibi manâsı zamana bağlı olmayan işi gösteren kelimelerdir. Örneğin:

كتاب ، عين ، احمد

b. Fiil: Geçmiş veya gelecek yahut da şimdiki zamanlardan biriyle bir olaya delalet eden kelimeye fiil denir. يخرج ، يخرج ، خرج gibi.

c. Harf: İsim veya fiille birlikte kullanılan ve kendi başına bir anlam ifade etmeyen kelimelere harf denir. المدرس في المكتب gibi.

Nahiv (Sentaks) İlmi: Kelimelerin cümle içindeki durumu, cümlelerin düzgün olarak kuruluşu ve Arapçada hareke sonlarının cümle içindeki konumuna göre şeklini inceleyen bilim dalıdır.

Nahvin konusu olan izâfe, Arap dili cümle kuruluşunda iki ana öge olan “müsnedün ileyh ve müsned”le birlikte “fadla” diye ifade edilen bunların dışındaki

öğelerin oluşturulmasında doğrudan ihtiyaç duyulmamakla birlikte, neredeyse onlarsız cümle ve cümleciklerin de kurulmadığı, sıkça karşılaşılan bir yapıdır.

I-ARAP DİLİNDE İZAFE

1. İzafenin Tanımı: Nahivcilere göre izafe; iki ismin tarif (tanımlama) veya tahsis (özel kılmak) ifade edecek şekilde bir araya gelmesine izafe denir³.

İki isim, bir isim tamlaması meydana getirir: كتاب الاستاذ hocanın kitabı.

Burada, الاستاذ kelimesi, كتاب kelimesini tamlıyor. Bu tamlama işine izâfe denir. Bu misalde الاستاذ kelimesi tamlayan كتاب kelimesi ise tamlanandır.

Filozoflara göre ise izafe; birinin varlığının diğerinin varlığını gerektirdiği iki şey arasında bağlantı kurmaktır⁴. Örneğin; اب baba, بن oğul, اخ kardeş, صديق arkadaş gibi.

Görüldüğü gibi nahivciler ve filozoflar izafeye kendilerince farklı anlamlar yüklemiş ve farklı şekilde tanımlamışlardır.

Arapçada iki isim bir araya gelerek isim tamlaması oluşturur. Ancak bazı isimlerin izafe oluşturmaları mümkün değildir⁵. Bunlar;

1. Zamirler
2. İsmi işaretler
3. İsm-i mevsuller
4. Şart isimleri
5. Soru isimleri gibi.

a. İzafenin Sözlük Anlamı

الإضافة : Ecvef bir fiil olan ضاف kökünden türetilmiş bir masdardır. Sözlükte ekleme, ilave, katma dâhil etme, atama, tayin, izafe etme, vasıflama, isim tamlaması, anlamlarına gelir.

إلى أجل : Vakit sınırlaması koyma anlamına gelir.

³ er-Rakr, Abdulgani, Mu'cem'ul Kavâ'idî'l Arabiyye fi'n-Nahv ve't-Tasrif, Şam 1993, s. 62.

⁴ Komisyon, el-Mûcem'ul-Vasîf, İstanbul 1992, s. 547.

⁵ el-Galâyânî, Mustafa, Câmi'u'd-Durûsi'l Arabiyye, Beyrut 1996, III, s. 214.

...e nazaran, ...e bakınca, ...e ilaveten, ...in yanında, ...e gelince, ... hususunda anlamlarına gelir.

Bunun yanında, ilaveten, bir de, anlamlarına gelir⁶.

b. İzafenin Terim Anlamı

İzafenin terim anlamı deyince nahivcilerin ona yüklediği anlam kastedilmektedir.

الإضافة : نسبة اسم الي آخر علي تقدير حرف جر و بسمي الاول مضافا والثاني مضافا اليه

Harfî cerrin takdiri üzere bir ismin diğer isme bağlanmasına izafe denir. Birinci isme muzaf (tamlanan), ikinci isme muzafun iley (tamlayan) denir⁷.

Ebi Leheb'in iki eli kurusun⁸ : تثبت يدا ابي لهب

Bu ayeti kerimede اب kelimesi يد kelimesini tamlıyor. اب kelimesi tamlayan يد kelimesi ise tamlanandır. Buradaki takdiri harfî cer ise sahiplik anlamında kullanılan ل harfî ceridir. Buradaki takdir ise; يدا لابي لهب şeklindedir.

c. İzafenin Getiriliş Gayesi

İzafenin getirilişindeki amacı şu şekilde sıralayabiliriz;

1. Tarif (Belirtmek) için: حديقة الحيوانات Hayvanat bahçesi, حديقة ismi, yalnız başına, belli bir bahçeyi gösteremez, herhangi bir bahçedir. Ancak, bu isim الحيوانات ismine izafe edilince belli bir bahçeyi, hayvanat bahçesini ifade eder⁹.

2. Tahsis amacıyla getirilir: كتاب تاريخ tarih kitabı كتاب ismi, yalnız başına herhangi bir kitabı ifade eder. Ancak, bu isim تاريخ ismine izafe edilince belli bir cinse ait kitabı ifade eder¹⁰.

3. Hafiflik ve kolaylık amacıyla getirilir. رايانا من ضرب الطفل yerine kolaylık olması için رايانا ضارب الطفل “çocuğu döveni gördük” diyebiliriz¹¹.

⁶ er-Rakr, Abdulgani, a.g.e., s. 62.

⁷ el-Haşimi, Ahmet, el-Kavâidu'l Esasiyye, Mısır, 1354, s. 272.

⁸ Tebbet, 111/1.

⁹ er-Rakr, a.g.e., s. 62.

¹⁰ er-Rakr, a.g.e., s. 62.

¹¹ er-Rakr, a.g.e., s. 62.

4. Zarf yapmak amacıyla izafe getirilir¹².

تاتي اكلها كل حين “Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir”¹³

5. Masdar yapmak amacıyla izafe getirilir.

سيعلم الذين ظلمو ايّ منقلب ينقلبون “Zulmedenler nasıl bir değişime uğrayacaklarını uğrayıp devrileceklerini bileceklerdir.”¹⁴

Bu ayeti kerimede ايّ منقلب izafesi ينقلب fiilinin mef’ulu mutlak-ı olarak mastarlaştırılmıştır.

6. Soru cümlelerinde Mubteda ve haberi takdim (başa getirmek) amacıyla getirilir. غلام من عندك yanındaki kimin oğlu bu cümlede mubteda takdim edilmek için izafe edilmiştir.

اي صباحة اي يوم سفرك “Sabiha yolculuğun hangi gün” bu cümlede de haber olan اي izafe yoluyla başa getirilmiştir¹⁵.

II. İZAFEYİ OLUŞTURAN UNSURLAR

Arap gramerinde izafe (isim tamlaması) izafe-i maneviye ve izafe-i lafziyye olmak üzere ikiye ayrılır.

1. **İzafe-i Maneviyye:** Harf-i cer manası üzerine bir ismin diğer bir isme nisbet edilmesine İzafe-i maneviye denir¹⁶. غلام زيد gibi.

İzafe-i maneviye; muzaf (tamlanan) ve muzafu ileyhten (tamlayan) oluşur. Biz İzafeyi oluşturan unsurlar olarak da muzaf ve muzafı ileyhi kastetmekteyiz.

2. **İzafe-i Lafziyye:** Sıfatın mevsufa izafesine İzafe-i lafziyye denir. Sıfatın mevsufları ise genel olarak

a. Failin mefulune izafesi قاتل زيد

b. İsmi mef’ulun naibi faile izafesi مضروب علي

¹² er-Rakr, a.g.e., s. 62.

¹³ İbrahim, 14/24.

¹⁴ Şuâra, 26/227.

¹⁵ er-Rakr, a.g.e., s. 63.

¹⁶ Dahdah, a.g.e., s. 211.

c. Sıfat-ı müşebbehin failine izafesi حسن الوجه şeklinde olur.¹⁷

1. Muzaf

Tenvin, tesniye ve cemi müzekkeri salim n'dan soyutlanan ve izafe esnasında başta getirilen isim muzaf (tamlanan) olarak tarif edilebilir.¹⁸ Öte yandan muzaf, tarif (belirtmek) ve tahsisi (aitlik) ancak muzafun ileyh ile elde eder.

a. Muzaf ve Hükümleri

1. Muzaf; izafe esnasında tenvin, tesniye ve cem-i müzekker-i salimin eki olan n'dan soyutlanır¹⁹.

Örneğin: كاتبو الدرس ve قلما احمد ، قلم احمد

2. İzafe, İzafe-i maneviye olursa muzaf el- takısını almaz²⁰. Ancak muzaf tesniye, cemi müzekker salim veya kendisinde el- takısı bulunan bir isme izafe edilirse, muzaf el takısı alır²¹.

الشاعر قول bu örnekte muzaf el ال takısı almamıştır.

المكرما سليم tesniye

المكرم سليم cem-i müzekker salim

الكاتب الدرس Burada el-takısı alana muzaf olduğu için muzaf da başına el takısı almıştır.

3. Muzaf, muzafı ileyhten dolayı müenneslik veya müzekkerlik kazanır²².

بعض "Parmaklarının bazısı kesildi." Bu cümlede görüldüğü gibi بعض muzafı muzaf-ı iley olan اصابعه'den dolayı münneslik kazanmıştır.

انارة العقل مكسوف بطوع هوي "Aklın aydınlatması zevklerine boyun eğmekle örtülüdür." Bu örnekte müennes olan muzaf انارة, müzekker olan muzafı ileyh sebebiyle müzekker olmuştur. Bundan dolayı haber olan مكسوف müzekker getirilmiştir.

¹⁷ Dahdah, Antonie, *Mu'cemu Kava'idi'l-Luğati'l-Arabiyye fi'l-Cedavile ve'l-Levihat*, Beyrut 1981, s. 211, 213.

¹⁸ Galâyini, a.g.e., III, s. 209.

¹⁹ Dahdah, a.g.e., s. 211.

²⁰ Dahdah, a.g.e., s. 211.

²¹ Galâyini, III, s. 210; Afîş, Muhammed Ali, *Mûinu't-Tullab fi Kavâ'idi'n-Nahv ve'l Îrâb*, Beyrut 1996, s. 291.

²² İbn Âkil, Bahauddin Abdullah, *Şerhu İbn Âkil*, Beyrut 1990, II, s. 48.

4. (Muzaf) âlem isim ise başka bir âleme, mevsuf ise sıfatına izafe edilmez²³.

ليث اسد Bu örnekte geçen her iki kelime de âlem olduğu için birbirlerine izafe edilmeleri uygun değildir.

رجل فاضل Bu örnekte (reculun fadilin) şeklinde sıfat mevsufuna izafe edilemez. Ancak من takdiri üzerine sıfatın mevsufuna izafesi caizdir²⁴. Örneğin عظام الامور burada muzaf ve muzafı iley arasında takdiri bir من olduğu için izafe sahihtir. Örneğimizin açılımı şöyledir: عظام من الامور

5. Muzaf, kendisine delalet eden bir karine olursa ve muzafı ileh'de onun yerine geçerse muzaf hazf olabilir. Bu durumda muzaf-ı ileyh muzafın irabıyla irablanır²⁵.

جاء ربك “Rabbin geldiğinde” bu ayeti kerimede muzaf hazf edilmiş ve muzafın ileyh olan ربك kelimesi onun yerine geçmiştir. Ancak cümlemin takdiri جاء أمر ربك “Rabbinin emri geldiğinde” şeklindedir.

2. Muzafun İleyh ve Hükümleri

Muzafı tamlayan, tarif ve tahsis bildiren ve aynı zamanda sürekli mecrur olan isme muzafun ileyh denir²⁶. İzafenin getiriliş amaçlarından biri de tarif ve tahsisdir. İzafe, tarif ve tahsisi ancak muzafun ileyh sayesinde elde eder. “Hayvanat حديقة الحيوانات” muzaf olan حديقة ismi yalnız başına, bilinen bir bahçeyi göstermez; herhangi bir bahçedir. Ancak muzaf, muzafun ileyh olan الحيوانات ismine izafe edilince belli bir bahçeyi; hayvanat bahçesini tanımlayarak belirli kılabilir.

كتاب تريخ “tarih kitabı” örneğinde de muzaf olan كتاب ismi, yalnız başına, herhangi bir kitabı ifade eder. Ancak muzaf, muzafun ileyh olan تريخ ismine izafe edilince belli bir cinse alan ait olan bir kitabı ifade eder.

a. Muzafun İleyh'in Hükümleri

Diğer dil unsurlarında bulunan bir takım kural ve kaideler muzafun ileyh kavramı için de söz konusudur. Şimdi muzafun ileyh'in hükümlerini aşağıda maddeler halinde sıralamak istiyoruz:

²³ Galâyini, III, s. 211.

²⁴ er-Rakr, a.g.e., s. 63.

²⁵ Dahdah, a.g.e., s. 213.

²⁶ Afîş, s. 291; İbn-i Hişâm, Şerhu Katri'n-Neda ve Belli's-Sedâ, İstanbul trs, s. 255.

1. Muzaf, cümledeki mevkiine göre merfu, mansub ve mecrur olarak irablanırken, muzaf'un ileyh ise, kesre ile yahut da kesreye niyabet eden şeyle devamlı mecrur olarak irablanır²⁷.

Ancak muzaf'un ileyhinin , mecrur olması Sibeveyh'e göre muzaf'la Ahfeş'e göre ise izafe iledir. İbn-i Malik'e göre ise muzaf'un ileyh, mukadder olan harf-i cerle mecrurdur²⁸.

جاء مدير المدرسة “okulun müdürü geldi” Burada muzafun ileyh kesre ile mecrurdur.

ربت اخا عمر “Ömerin kardeşini dövdüm” burada ise Muzafun ileyh gayri munsarif olduğu için mahallen mecrurdur.

مدرت بصاحب البستانين “iki bahçenin sahibine uğradım. Burada muzafun ileyh, kesrenin yerine naib olan ي ile mecrurdur.

2. Muzaf'un ileyh tarif ifade ettiği zaman ال takısı alır. هذا كتاب الطالب izafemiz tarif ifade ettiği için ال takısı almıştır²⁹.

3. Muzaf'un iley tavzih (açıklama) ve tahsis (ait kılma) ifade ettiği zaman muzaf'un ileyh nekre gelir. كتاب ادب “edebiyat kitabı” örneğinde muzafun ileyh kitabın cinsini belirttiği için nekre olarak getirilmiştir³⁰.

4. Muzaf, kendisine delalet eden bir karine olursa hazf edilebilir. Bu durumda muzafun ileyh, muzaf ın yerine geçer ve muzafın irabı ile irablanır³¹. Örneğin

جاء ربك “Rabbin emri geldiğinde” bu ayeti kerimede muzaf hazf edilmiş ve muzafun ileyh olan ربك kelimesi onun yerine geçmiş ve muzafın irabıyla irablanmıştır.

5. Basralı dilciler başta olmak üzere nahivcilerin çoğuna göre muzaf ve muzafun ileyhin arasına -şiir hariç- fasıla giremez³². Ancak Kufelilere göre üç yerde fasıla caizdir.

²⁷ Abdurrahman, Celaleddin, el-Behcetü'l-Merdiyye, Kum, trs., s. 220.

²⁸ es-Suyûti, a.g.e., s. 220.

²⁹ Afiş, a.g.e., s. 291.

³⁰ Afiş, a.g.e., s. 291.

³¹ er-Rakr, a.g.e., s. 66.

³² er-Rakr, a.g.e., s. 67.

a. Muzaf masdar, muzaf'un ileyh masdarın faili olursa mef'ul ve zarf araya fasıla olarak girebilir.

كذلك زين لكثير من المشركين قتل او لادهم شركائهم

“Ortakları müşriklerden çoğuna (kız) evlatlarını öldürmeyi iyi bir iş olarak gösterdi.”³³

İbn-i Amirin kıraatine göre bu ayeti kerimenin takdiri şöyledir: قتل شركائهم او لادهم

b. Muzaf vasf olur, muzaf'un ileyh ise onun birinci mef'ulü olursa ikinci mef'ul araya fasıla olarak girer³⁴.

فلا تحسبن الله مخلف وعده رُسُلِهِ

“Sakın Allah’ın, peygamberlerine yaptığı vaadden cayacağını zannetme.”³⁵

Bazı kıraatlara göre takdir bu şekildedir. Ancak meşhur olan kıraate göre ise takdir şu şekildedir: مخلف وعده رُسُلُهُ

c. Bazen muzaf ve muzaf'un ileyhın arasına fasıla olarak kasem yani yemn ifadesi girebilir.³⁶

ان الشاة لتجتر صوت و الله ربها

“Yemin olsun ki koyun sahibinin adıyla geviş getirir.”

Bu beyitte صوت ربها ifadesinin arasına و الله kasemi girmiştir.

III. İZAFENİN ÇEŞİTLERİ

Arap gramerinde izafe 1. Manevi izafe 2. Lâfzî izafe olmak üzere iki kısma ayrılır. Ancak biz cümleye muzaf olan isimleri, zarfları, sıfatları ve harfleri de konunun daha iyi anlaşılması için Lâfzî izafe içerisinde ele alıp incelemeyi uygun gördük.

1. Manevi İzafe: Tarif ve tahsis amacıyla bir ismin diğer bir isme harfi cer takdiri üzerine nisbet edilmesine manevi izafe denir³⁷. كتاب علي “Ali’nin kitabı” gibi.

Manevi izafe çeşitleri ise şunlardır.

³³ En’âm, 6/137.

³⁴ er-Rakr, a.g.e., s. 67.

³⁵ İbrahim, 14/47.

³⁶ er-Rakr, a.g.e., s. 68.

³⁷ er-Rakr, a.g.e., s. 68.

- a. Beyani (من) Manevi İzafe: Muzafın muzafun ileyhın bir parçası olması kaydıyla (من) takdiri üzerine olan manevi izafeye beyani izafe denir. سوار ذهب 'Altın bilezik' bu örnekte görüldüğü gibi muzafın ileyh olan ذهب altın' min takdiri üzerine muzaf olan سوار 'bilezğin' cinsini belirtmekte ve bileziğin altından olduğunu beyan etmektedir.
- b. Sahiplik (لام) Manevi İzafe: Sahiplik ifade eden (لام) takdiri üzerine olan manevi izafeye lami izafe de denir' هذا حصان علي Bu âlinin atıdır.'Cümlemin takdiri ise; هذا حصان لعلی şeklindedir.
- c. Zarfı (في) Manevi İzafe: Muzafın ileyhın, muzafın zaman zarfı veya mekan zarfı olması şartıyla (في) takdiri üzerine olan manevi izafeye zarfı izafe denir. السجن. 'Ey hapis arkadaşım.' Burada muzafun ileyh olan السجني'hapis' muzaf olan صاحبي arkadaşım' kelimesinin mekan zarfıdır. Cümlemin takdiri ise; يا صاحبي في السجني şeklindedir.
- d. Teşbihi (كاف) Manevi İzafe: Kendisine benzetilenin, benzeyene izafe edilmesi şartıyla كاف takdiri üzerine olan manevi izafeye, İzafe-i teşbihiyye denir. انتثر لؤلؤ الدمع علي ورد الخدوع Gözyaşının incileri yanağının üzerine bir gül gibi saçıldı'

Bu örnekte görüldüğü gibi müşebbeh olan الدمع 'gözyaşı' müşebbehi bih olan لؤلؤ 'inci'ye كاف takdiri üzerine izafe edilmiştir.

Cümlemin takdiri ise; انتثر لؤلؤ كالدمع علي ورد الخدوع şeklindedir.

2. Lâfzî İzafe: Tarif ve tahsis ifade etmeksizin lafızda kolaylık sağlamak amacıyla getirilen izafeye lâfzî izafe denir³⁸.

ضربنا ضارب الطفل "Çocuğu döveni dövdük." Bu izafenin takdiri ise şöyledir: ضربنا من ضرب الطفل

Lâfzî izafenin çeşitleri ise şunlardır.

- a. İsmi faillerin mef'ûlüne izafesi زيد ضارب Zeydi döven
- b. İsmi mef'ullerin failine izafesi الحق انصر رجلا مهضوم 'Hakka hizmet eden adama yardım et'.

³⁸ el-Ehdel, Muhammed b. Ahmed b. Abdulbarî, el-Kevâkibu'd Durriyye, Beyrut 1997, II, s. 452; es-Su'aybî, Abdullah Yahya, Minhetu'l-Vâhibi'l-Aliyye, Beyrut 1997, II, s. 452.

- c. Sıfatı müşebbehenin failine izafesi.عاشر رجلا حسن الخلق. 'Ahlakı güzel olan adamla yakınlık kur'.gibi

3. Cümleye İzafe: Bazı zarfların masdar tevili üzerine haber cümlesine izafe edilmesine cümleye izafe denir³⁹.

زرت صديقك يوم زاره الاعيان

“Önemli kişiler arkadaşını ziyaret ettiği gün arkadaşını ziyaret ettim” Bu cümlede zarf olan يوم kendinden sonraki haber cümlesi olan زاره الاعيان’a izafe edilmiştir.

Cümleye izafenin çeşitleri şunlardır:

- İsmi cümleye muzaf olması
- Zarfların cümleye muzaf olması
- Sıfatların cümleye muzaf olması
- Harflerin cümleye muzaf olması

İleride bunlara örnekler vereceğimizden burada sadece bir tasnif ile yetindik.

³⁹ Dahdah, s. 214.

BİRİNCİ BÖLÜM

MANEVİ İZAFE

I. MANEVİ İZAFENİN TANIMI

و هي يتعرف بها المضاف ان كان المضاف اليه معرفة و يتخصّص ان كان نكرة

“Muzaf’ın muzaf’ın ileyhle tariflik(belirlilik) veya tahsislik(aitlik) kazandığı izafeye İzafe-i maneviye denir.”⁴⁰ İzafe-i maneviye, hakiki izafe ve İzafe-i mahda olarak da isimlendirilir.

Ancak izafenin İzafe-i maneviye olması için şu şartları taşıması gerekir:

a. Muzafın mamulüne izafe edilen bir vasıf olmaması gerekir. Vasıf’tan kastımız ise ism-i fail, ism-i mef’ul ve sıfatı müşebbehe olmamasıdır⁴¹.

مفتاح kapının anahtarı gibi. Burada muzaf olan مفتاح vasf değildir ve mamulüne izafe edilmemiştir.

b. Muzafın, mamulünün dışında başka bir isme izafe edilen ‘ismi fail, ismi mef’ul, sıfatı müşebbeheden ‘biri olması gerekir⁴². كاتب القاضي “Kâdının kâtibi” Burada muzaf olan كاتب ، fiilinin, ismi failidir ve vasıftır. Mamulünün dışında bir isim olan القاض ismine izafe edilmiştir.

c. İzafe-i maneviye harfi cer manası üzerine olması gerekir⁴³. سوار ذهب “Altın bilezik” izafemiz من harfi cer manası üzerinedir. Takdir ise şöyledir: سوار من ذهب “Altından bilezik”

1. Manevi İzafenin Getiriliş Gayesi

Arap dilinde izafe denildiği zaman manevi izafe kastedilmektedir. Manevi izafe şu amaçlarla getirilir.

a. Tarif (Tanımlama) amacıyla manevi izafe getirilir. Muzaf’un ileyh ال takısı alırsa izafemiz tarif belirtir⁴⁴. مفتاح الباب “kapının anahtarı” ismi, yalnız başına, belli

⁴⁰ İbn Uşfur, el-Mukarreb, Bağdat 1971, I, s. 209.

⁴¹ el-Galâyni, a.g.e., III, s. 207.

⁴² el-Galâyni, a.g.e., III, s. 207.

⁴³ Dahdah, s. 211.

⁴⁴ er-Rakr, a.g.e., s. 62.

bir anahtarı göstermez, herhangi bir anahtardır. Ancak, bu isim الباب ismine izafe edilince belli bir anahtarı, kapının anahtarını ifade eder.

b. Tahsis (ait kılmak) amacıyla manevi izafe getirilir. Muzafun ileyh nekre olursa izafe tahsis belirtir⁴⁵.

كتاب تاريخ “Tarih kitabı” كتاب ismi, yalnız başına her hangi bir kitabı ifade eder. Ancak, bu isme تاريخ ismine izafe edilince belli bir cinse ait kitabı ifade eder.

c. Tavzih (açıklama) amacıyla manevi izafe getirilir. باب خشب “Tahta kapı” burada muzafun ileyh olan خشب kelimesi muzaf olan باب kelimesinin neden yapıldığını açıklamaktadır.

2. İzafesi Gerekli İsimler

Arapça da bazı isimler izafeden asla kesilemezler. Çünkü kendi başlarına bir manaya delaleti eksik olur. Bundan dolayı bir manaya delalet etmek için bir başka isme izafe edilmesi gerekir.

Bazı isimlerin izafe edilip edilmemesi yani tek başına kullanılması uygundur. حسان غلام ve كتاب غلام ‘Çocuğun atı veya kitabı’ gibi.

Bazı isimlerin ise izafeleri asla mümkün değildir.

a. Zamirler

b. İsm-i işaretler

c. İsmi mevsuller

Yalnız şart ve istifham isimlerinden olan اي hariçtir. Çünkü اي izafe edilebilir⁴⁶.

Öte yandan Arap dilinde mutlaka izafe edilmesi gereken bazı kelimeler, müfrede ve cümleye izafe şeklinde ikiye ayrılır⁴⁷.

⁴⁵ Molla Câmî, Abdurrahman, *el-Fevâidu'd-Diyaiyye*, İstanbul trs., II, s. 6; Şirâzî, Sadık, *Şerhu's-Suyûfî*, Tahran, 1403, s. 383; Umeri, Muhammed b. Abdurrahim, *Hâşiyeli Şerhi'l Muğnî*, İstanbul trs., s. 33.

⁴⁶ el-Galâyini, a.g.e., III, s. 214.

⁴⁷ el-Galâyini, a.g.e., III, s. 214.

2.1. Müfrede İzafesi Gerekli İsimler

Arapçada bazı isimler izafeden asla kesilemezler. Çünkü kendi başlarına bir manaya delaleti eksik olur. Bundan dolayı bir manaya delalet etmek için bir başka isme izafe edilmesi gerekir.

Müfrede izafesi gerekli isimler iki kısma ayrılır.

a. İzafeden kesilmesi caiz olmayan isimler

b. İzafeden kesilmesi lafzen caiz olan manen caiz olmayan isimler⁴⁸.

a. İzafeden kesilmesi caiz olmayan isimler ve onların hükümleri: Bu isimlerin bazıları isme ve zamire izafe edilirken, bazıları da sadece isme veya zamire izafe edilir.

⁴⁹كلا ، كلتا ، لدي ، لدن ، عند ، سوي ، دين ، قصاري ، وسط ، مثل ، ذوو ، مع ، سيحان ، سائر ، شبه

Yukarıdaki kelimeler hem zahir isme hem de zamire izafe edilen isimlerdendir. Örneğin رايـت الكتاب عند المكتب “Kitabı masanın yanında gördüm” ya da رايـت الكتاب عنده “kitabı onun yanında gördüm” şeklinde söyleyebiliriz.

⁵⁰اولو ، اولات ، ذوو ، ذات ، ذوا ، ذواتا ، قاب ve معاذ

Yukarıda saydığımız isimler sadece zahir isme izafe edilen isimlerdir. معاذ الله “Allah etmesin” gibi.

⁵¹وحد ، لبيك ، سعديك ، حنانيك ، دواليك

Şimdi hem zahir isme, hem de zamire izafe edilebilen kelimelere örnekler vermek istiyoruz. Bu isimler ise sadece zamire izafe edilen isimlerdendir.

وحد kelimesi bütün zamirlere izafe edilirken diğerleri sadece muhatap zamirine izafe edilir.

gibi. وحده ، وحدك ، وحدها ، وحدهما ، وحدكم

كلا ، كلتا : Zamire izafe edildiği zaman tesniyenin irab-ı ile irablanırlar. Ref halinde elifle, nasb ve cer halinde ise ي ile irablanırlar⁵².

⁴⁸ Dahdah, s. 212.

⁴⁹ el-Galâyni, a.g.e., III, s. 214.

⁵⁰ el-Galâyni, a.g.e., III, s. 214.

⁵¹ el-Galâyni, a.g.e., III, s. 215.

⁵² Haşimi, a.g.e., s. 275.

“İki adam geldi” جاء الرجلان كلاهما

“Adamın ikisini de gördüm” جاء الرجلين كلاهما

“Adamın her ikisine de uğradım” مررت بالرجلين كليهما

zamir olmayan zahir bir isme izafe edilirse ism-i maksurun irabıyla irablanır. Yani; ref, nasb ve cer halinde takdir irab ile irablanır. Takdiren merfu, mansub ve mecrur olur.⁵³

“Her iki adam geldi” جاء كلا الرجلين

“Adamın ikisini de gördüm” رايت كلا الرجلين

“Her iki adama uğradım” مررت بكلا الرجلين

Mevsuliyye (ismi mevsul), vasfiyye (sıfat), haliyye (durum beyan), istifhamiyye (soru) ve şartiyye (ön koşul) olarak beş kısımda kullanılır⁵⁴.

ismi mevsul olarak kullanılırsa yalnızca marifeye izafe edilir⁵⁵.

ثم لتزعن من كل شيعة

ايهم اشدُّ علي الرحمن عتيا

“Sonra bütün topluluklardan Rahman’a en asi olanlarını çıkaracağız.”

Bu ayeti kerimede mevsul olan اي marife olan ..هم zamirine izafe edilmiştir⁵⁶.

اي vasıf veya hal olarak kullanılırsa ancak nekire isme izafe edilir⁵⁷.

“Öğrenci gibi bir öğrenci gördüm.” رايت تلميذا اي تلميذ

“Selim’in çalışkan bir halde olması beni sevindirdi.” سرتي سلم اي مجتهد

اي edatı, istifham ve şart olarak kullanılırsa hem nekreye, hem de marifeye izafe edilebilir.

“Hangi adam geldi?” اي رجل جاء؟

“Hanginiz geldiniz?” ايكم جاء؟

⁵³ Muhammed Abdulhamid, et-Tuhfetu’s-Seniyye bi Şerhi’l-Ecrumiyye, Beyrut, 1995, s. 20.

⁵⁴ el-Galâyini, a.g.e., III, s. 216.

⁵⁵ el-Galâyini, a.g.e., III, s. 216.

⁵⁶ Dahdah, a.g.e., s. 212.

⁵⁷ Dahdah, a.g.e., s. 212.

“Hangi öğrenci çalışırsa ona ikram ederim.” أي تلميذ يجتهد اكرمه

“Hanginiz çalışırsanız ikram ederim.” ايكم يجتهد اكرمه

ism-i mevsul, istifham ve şart olarak kullanıldığında lafzen izafeden kesilir muzafun ileyh varmış gibi kabul edilir⁵⁸.

ايا ما تدعوا فله الاسماء الحسنی

“Hangi isimle Allah’a dua ederseniz edin. En güzel isimler Allah’ındır.” Bu ayeti kerimenin takdiri şöyledir. اي اسم تدعوا اي fakat vasıf veya hal olarak kullanılırsa lafzen ve manen izafesi gerekir.

Muzafun ileyh bilmesi şartıyla غير kelimesi lafzen izafeden kesilir ve damme üzerine yani لا غير şeklinde mebni olur⁵⁹.

Yeterli ve kafi anlamındadır. Sürekli muzaf olarak kullanılır. Ref, nasb ve cer ile irablanır⁶⁰.

cümlede mubteda, haber, hal ve sıfat olarak kullanılır. حسب

bu cümlede mubteda olarak kullanılmıştır. حسبك “Allah sana yeter” حسبك الله

burada haber olarak kullanılmıştır. حسبك “Allah bana yeter” الله حسبك

“Bu Abdullah sana yardımcı olarak yeter ” هذا عبد الله حسبك من رجل hal olarak kullanılmıştır.

“Sana gerçekten yardımcı olacak olan birine rastladım” مررت برجل حسبك من رجل
bu cümlede sıfat olarak kullanılmıştır. حسبك

izafeden kesilince لا غير’nun konumuna iner damme üzerine mebni olur. O zaman irabı mahalli olmuş olur رايته حسب “Sadece bir adam gördüm.”

burada izafeden kesilmiş ve damme üzerine mebni olmuştur. Mahallen mensuptur⁶¹.

⁵⁸ el-Ezheri, a.g.e., s. 217-218.

⁵⁹ el-Galâyni, a.g.e., III, s. 217.

⁶⁰ Afiş, a.g.e., s. 292-293.

⁶¹ er-Rakr, a.g.e., s. 65.

Muzaf olarak kullanılır. Lâfzen izafe edilebildiği gibi manen de izafe edilebilir. Manen izafe edilirse muzaf'ın ileyhe varmış kabul edilir⁶².

“Kavmin hepsi veya bazısı geldi.” جاء كل القوم او بعضهم

“Hepsi yahut bazısı geldi” Burada muzaf'un ileyh izafeden kesilmiş ve manen muzaf'ın ileyhe niyet edilmiştir. Takdir ise şöyledir. جاء كل القوم او بعضهم

جميع “Kavmin hepsi geldi.” جاء القوم جميعهم Daima muzaf olarak kullanılır. : جميع izafeden kesilirse hal olarak mensup olur⁶³. “Kavmin toplu halde geldi.” جاء القوم جميعا Yani مجتمعين şeklindedir.

b. İzafeden kesilmesi lafzen caiz olan manen caiz olmayan isimler: Bir takım kelimeler vardır ki kendi başlarına kullanılmaları halinde tam bir mana ifade etmezler. Bu kelimelerin tam bir mana ifade edebilmesi için, başka bir kelimeye muzaf olması gerekir. Bununla beraber bunlardan كل ، بعض ، جميع ، مع ، اي ، قبل ، غير ، بعد kelimeleri bazen görünürde muzaf ileyhleri olmadığı, muzaf'un ileyhlerinin varlığı zihnen kabul edildiği hallerde muzaf değilmiş gibi tenvin alırlar⁶⁴.

Bu örnekte görüldüğü gibi muzaf'un ileyh görünürde olmadığı halde, muzafun ileyh zihnen varmış gibi kabul edilir. Ancak muzafun ileyh yokmuş gibi irap alır.

Bütün insanlar ölecektir. كل اديموت

“Bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık”⁶⁵ فضلنا بعضهم علي بعض ayetin takdiri ise şu şekildedir. فضلنا بعضهم علي بعضهم

اي رجل تكرم Kime (Hangi adama) ikram etmek istiyorsan ikram et! ايا تكرم فاكرم فاكرم

جاء الناس جميعهم İnsanların hepsi geldi. جاء الناس جميعا

ذهبو معهم Beraberce gittiler ذهبو معا

“önceden كنت قبل مجتهدا” Kelimelerin muzaf ileyhlerinin hazfi halinde Kelimelerin muzaf ileyhlerinin hazfi halinde “önceden çalışan biri idim” gibi diğer nekre kelimeler gibi tenvin alabilecekleri gibi zamme üzere mebni de olabilirler.

⁶² er-Rakr, a.g.e., s. 65–66.

⁶³ el-Galâyini, a.g.e., III, 218–219.

⁶⁴ Galayini, Mustafa, a.g.e., III, 214.

⁶⁵ Galayini, Mustafa, a.g.e., III, 216.

“vezir önceden öldü” gibi. مات الوزير قبل أو من قبل

قبضت kelimesi izafetten kesildiği zaman devamlı zamme üzere mebni olur. ⁶⁶ “Bir dirhem elde ettim” gibi درهما فحسب

Kelimesi kendinden önce لا kelimelerinden biri geçmedikçe izafetten kesilmez. Bu durumda bunların haberi olarak fetha üzere mebni olabileceği gibi ismi olarak zamme üzere mebni de olabilmektedir⁶⁷.

لي عشرة دراهم لا غير ، لي عشرة دراهم ليس غير
“Benim on dirhemim var, başka yok” gibi.

II. MANEVİ İZAFENİN ÇEŞİTLERİ

1. Beyanî (من) Manevi İzafe

Manevi İzafe-i tanımlarken harfî cer manası üzerine bir ismin diğer bir isme nisbet edilmesi olarak tanımlamıştık. Bu manalardan biri de من harf-i ceridir. Bir şey cinsine izafe edilirse من manası üzerine izafe edilmiş olur⁶⁸.

ipek elbise, izafesinde توب من خز ismi, خز ismini belli bir cinse tahsis etmekte ve elbisenin cinsini belirtmektedir. Ancak izafe etmeden de elbisemizin cinsini belirleyebilirdik. Şöyle ki توب من خز “ipekten elbise”.

Beyani izafe sadece cinsi belirtmez muzafın muzafın ileyhin bir kısmı olduğunu da belirtir⁶⁹. Şöyle ki باب خشب tahta kapı izafesinde باب ismini tahsis eder ve kapının tahtanın bir parçası olduğunu belirtir.

Burada harf-i cerlerin manaları da önem kazanmaktadır. Arap gramlerinde من harf-i ceri şu manalarda kullanılmaktadır. Bunlar sırasıyla şöyledir:

a. جري الطفل من المدرسة الي البيت: Başlama yeri: مكان الابتداء “Çocuk mektepten eve kadar koştu.” Çocuğun koşma fiiline من المدرسة okuldan itibaren başladığı anlamını verir⁷⁰.

⁶⁶ Er-Rakr, a.g.e., s. 69.

⁶⁷ Er-Rakr, a.g.e., s. 70.

⁶⁸ İbn Üsfur, el-Mukarreb, Bağdat 1971, I, s. 209; Umeri, Hâşiyeli Şerhi'l Muğni, s. 32; İbn-i Kayyım, Bedâiu'l Fevâid, Beyrut 2001, I, s. 157.

⁶⁹ el-Galâyini, a.g.e., III, 206.

⁷⁰ İbn-i Âkil, a.g.e., II, 21.

b. Başlama zamanı: زمان الابداء b. “Hafta başında kitabı okumaya başladım.” من harfı ceri kitabı okumaya haftanın başından itibaren başlandığı anlamını verir⁷¹

c. Sebeup: سبب الشئ c. “Çocuk, karnındaki bir ağırı yüzünden ağladı” bir ağırı sebebiyle çocuğun ağladığını ifade eder⁷².

d. Kaynak, Kök: مصدر الشئ d. “O subay, asil bir ailedendir.”

e. Bir şeyin çeşidini belirleme: بيان نوع الشئ e. “Müdür lıbs المدير ثوبا من الصوف yünden bir elbise giyindi.”

f. Kapalı ismi mevsul’ü açıklaması: توضيح اسم موصول مبهم f. “Satın aldığımız hurmayı yedik.”

g. تنبت تلك الذهرة في الاقطار المختلفة من العالم: cüz ve parça anlamında: التبرضية. g. “Şu çiçek, yeryüzünün bazı yerlerinde yetişir.”

h. التفصيل h. Ayrıntı, tafsil:

يتركب المصنع من خمسة طوابق h. “Fabrika beş kattan oluşuyor.”

ı. Hoca, يعرف الاستاذ المجتهد من الكسلان ı. İki şeyi ayırt etmek için İki şeyi ayırt etmek için التفرة بين الشينين ı. “Hoca, çalışkanı tembelden ayırt eder.”

k. Yeğleme, karşılaştırma: التاجر اغني من الموظف k. Tacir memurdan daha zengindir.

l. Olumsuzluğu kuvvetlendirme: تأكيد النفي l. “Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur.”

m. Kervan şehre yaklaştı.”⁷³ m. اقتربت القافلة من المدينة için Geçişlilik için للتعدية

2. Aidiyet Bildiren (لام) Manevi İzafe

Sahiplik ve ihtisas manası üzerine bir ismin diğeri bir isme nisbet edilmesine denir. هذا حصان علي “Bu Ali’nin atıdır.” Bu izafede muzaf’un ileyh olan علي isminin, muzaf olan حصان ismine malik olduğu ifade edilmektedir. Bu izafenin takdiri ise şöyledir. هذا حصان لعلی

⁷¹ İbn-i Âkil, a.g.e., II, 22.

⁷² İbn-i Âkil, a.g.e., II, 22.

⁷³ er-Rakr, a.g.e., s. 496, 497.

Sahiplik manevi izafe tahsis anlamı ifade eder⁷⁴. Örneğin باب الدار “evin kapısı” burada muzafun ileyh olan دار ismi muzaf olan باب isminin kendisine has olduğunu ifade etmektedir. Bu izafenin takdiri ise şöyledir. باب للدار Harf-i cer olan لام Arap dilinde şu anlamlarda da kullanılmaktadır:

a. İşin mecrur olana aidiyeti: اسناد فائدة الي المجرور

للمسلم ما للمسلمين و عليه ما عليهم

Müslüman, Müslümanların hak ve imtiyazlarından faydalanır, Müslümanların uğradığı zarardan müteessir olur, Müslümanlarla aynı mükellefiyetleri paylaşır.

b. Sebep, gaye: ذهبنا الي المستشفى لنعود صاحبنا “Arkadaşımızı ziyaret için hastaneye gittik.”

c. Öğrenciler milli kütüphanede okuyabilirler.” للطلاب ان يقرأوا في المكتبة الوطنية: إجازة الجواز

d. “Dersi anlayışını beğeniyorum.” يعجبني فهمك للدرس⁷⁵. Taalluk. التعلق

3. Zarfi (في) Manevi İzafe

İzafe-i zarfiyenin olması için muzafun ileyh’in muzafın zarfı zamanı veya zarfı mekânı olması gerekir⁷⁶. İbn-i Hacib ve Curcaniye’ye göre bu izafe sahih nakille gelmesine rağmen nahivcilerin birçoğu bu izafeden habersizdir. Nahivcilerin çoğu da zarfı İzafe-i zikretmemişlerdir⁷⁷.

مكر isminin zarfı muzaf olan ليل muzaf’un ileyh olan بل Gece hilesi, Muzaf’un ileyh olan بل مكر الليل zamanıdır. İzafenin takdiri(açılımı) ise şöyledir. مكر في الليل

صاحبني muzaf olan سجن muzaf’un ileyh olan “Ey hapis arkadaşları”, يا صاحبي السجن isminin zarfı mekânıdır. İzafenin takdiri ise şöyledir. يا صاحبي في السجن

Harf-i cer olan في Arap gramerinde şu anlamlarda kullanılmaktadır.

a. Hal: هو علي العدو بالسيف في سرعة البرق Hal: الحال “Kılıçla düşman üzerine şimşek gibi atıldı.”

⁷⁴ el-Galâyni, a.g.e., III, 206.

⁷⁵ er-Rakr, a.g.e., s. 400-401.

⁷⁶ Hâşimi, Ahmed, el-Kavâ'idü'l Esâsiyye, s. 272, 273.

⁷⁷ El-Ehdal, age., II, s. 451; es-Su'aybi, age., II, s. 451.

b. المعية Beraberlik: “Sultan, aile efradıyla birlikte çıktı.”

c. الغرض و السبب Sebeb, gaye: “Mücahidler, Allah adını yüceltme uğrunda savaşır.”

d. التذكير Söz ve görüŧ : “İstanbul’a gitmeye ne dersin.”

e. بمعنى موجود Var, mevcuttur, manasında رجل الغرفة “Odada bir adam var.”

f. التعدية (bilhassa başlama fiilleri ile)⁷⁸ “Subay hitaba başladı.”

4. Teşbihi (كاف) Manevi İzafe

Müşebbehi bihih’in müşebbehe izafe edildiği izafeye teşbihi izafe denir.

انتتر لؤلؤ الدمع

علي ورد الخدوع

İnci gibi gözyaşları

Gül gibi yanağının üzerinde akmakta.

Bu şiirde دمع gözyaşları inciye benzetilmiştir. İzafenin takdiri ise şöyledir.

دمع كلؤلؤ

Ancak burada ŧunu zikretmek gerekir. Nahivcilerin çoğu teşbihi izafeyi, lamî izafenin bir nevi olarak sunmaktadırlar⁷⁹. Fakat biz daha açık ve anlaşılır olsun diye tek başına aldık.

harfi cer’inin kullanıldığı başlıca manalar ŧunlardır.

a. التشبه Teşbih: الأرض كالكرة “Dünya top gibidir.” Bu örnekte dünya harfi cer vasıtasıyla top’a benzetilmiştir.

b. التعليل Sebeb: “Size hidayet ettiği için Allah’ı zikredin.”⁸⁰

c. التوكيد Tekid: “Hiç bir şey ona benzemez.”⁸¹

⁷⁸ İbn-i Âkil, a.g.e., II, 23.

⁷⁹ el-Galâyni, a.g.e., III, 207.

⁸⁰ Bakara, 2/198.

⁸¹ Şura, 42/11.

d. الاستعلاء Yüceltme: Ehfeş ve kufelilere göre كاف istilâ manasında kullanılması çok nadirdir⁸².

كعلي خير “hayır üzereyim gibi” birine nasıl sabahladın diye sorulduğunda cevap verilir. Bu durumda cümlelerin takdiri şöyledir.

Ancak كاف dan sonra ما gelirse kaf’ın ameline engel olur⁸³.

⁸² er-Rakr, a.g.e., s. 362.

⁸³ er-Rakr, a.g.e., s. 362.

İKİNCİ BÖLÜM

LÂFZÎ İZAFE

I. LÂFZÎ İZAFENİN TANIMI

ما لا تفيد تعريف المضاف و لا تخصيصه و انما الغرض منها التخفيف في اللفظ بحذف التنوين او نوني التشبيه و الجمع

Cem ve tesniye (ن)'nun yahut tenvinin hafızıyla lafızda kolaylığın sağlandığı, tahsis (aitlik) ve tarif (belirlilik) ifade etmeyen izafe'ye lâfzî izafe denir⁸⁴. Örneğin

Yerine (راينا من ضرب الطفل) = Çocuğu döveni gördük

Yerine (جاء المريض شاحبا وجهه) = Hasta yüzü solgun geldi

Yerine= Hakka hizmet eden (انصر رجلا يهضم الحق) Yerini انصر رجلا مهضوم الحق adama yardım et.

Lafzi izafe; ifade ve yazımdaki hafiflik ve kolaylık amacıyla sadece lafza döndüğü için mecazi izafe, manevi izafedeki hakiki manayı ifade etmediği için de izafe-i gayri'l mahda diye isimlendirilir⁸⁵.

Lafzi izafede muzaf olarak gelen vasfın (ism-i fail, mubalağalı ism-i fail, ism-i mef'ul veya sıfatı müşebbehenin) fiili muzari gibi şimdiki zamana veya gelecek zamana delalet etmesi gerekir.⁸⁶ İsmi fail ve ismi mef'ul hal ve istikbal'e manasında olmaz mazi manasında, süreklilik ve ismi mevsul manasında olursa manevi izafe olur⁸⁷.

برا الوجود = mazi الوجود

حامي العشيرة = istimrar

الذي كتب القاضي = mevsul كاتب القاضي

1. Lâfzî İzafenin Şartları

İzafemizin İzafe-i lâfzîye olabilmesi için muzaf'ın kendisinde şimdiki ve gelecek zamanın kastedildiği fiil-i muzariye benzeyen bir vasf olması gerekir⁸⁸.

⁸⁴ el-Gayâyinî, a.g.e., III, 206.

⁸⁵ İbn-i Uşfur, age, III, 209.

⁸⁶ Suyuti, age s. 222.

⁸⁷ Dahdah, a.g.e., s. 213.

⁸⁸ er-Rakr, a.g.e., s. 69.

Bu sıfatlar ise şunlardır:

1. İsmi Fail: İsm-i failin kendisinden sonra gelen mef'ülüne izafesi caizdir. Ancak istenildiği takdirde nasb edilebilir. Örneğin: هذا ضارب زيد burada ism-i fail olan ضارب mef'ülü olan زيد izafe edilmiştir. bu örnekte ise ism-i fail olan ضارب mef'ülü olan زيد izafe edilmemiştir⁸⁹.

Eğer ism-i failimizin iki tane mef'ülü olursa birini izafe edip diğerini nasb üzere bırakmamız vaciptir. Örneğin: هذا معطي زيد burada ism-i fail olan معطي'ye زيد izafe edilmişken ikinci mef'ül olan درهما ise nasb edilmiştir⁹⁰.

İsmi fail'in mamulüne tabi olan ismin ise cerresi ve nasbeside caizdir. هذا ضارب bu örnekte görüldüğü gibi ism-i failin mamulüne tabi olan عمرو izafeyle cerresi caiz olduğu gibi fiilin gizlenerek nasb edilmesi de caizdir. Bu durumda takdir şöyledir. يضرب عمراً

2. Mübalağalı İsm-i Fail: Mübalağalı ism-i failinde, ism-i fail gibi mef'ülüne izafesi caizdir. Örneğin; راينا رجلاً نصّاراً muzaf olan نصّار ism-i faili, mef'ül olan المظلوم'a izafe edilmiştir.

3. İsm-i Mef'ül: İsm-i mef'ül'ün izafesi veya ref edilmesi caizdir. المضروب المزيدين gibi. Muzaf olan ism-i mef'ül مضروب olan المزيدين'ne izafe edilmiştir⁹¹.

İsm-i mef'ülün iki tane faili olursa birinin ref diğerinin ise nasb edilmesi gerekir⁹². المعطي كفافاً يكتف

Birinci mef'ül (ال)'e dönen gizli zamirdir. Failin yerine geçtiği için merfu'dur. كفافاً ise ikinci mef'üldür.

4. Sıfatı Müşebbehe: Sıfatı müşebbehe de müteaddi ism-i fail gibi failini ref ve mef'ülünü nasb eder⁹³.

زيد حسن الوجه و الوجه "Zeyd yüzü güzel olandır". Bu örnekte görüldüğü gibi sıfat-ı müşebbehe olan حسن mef'ülün bih olan الوجه izafe edilmiştir. Çünkü حسن müteaddi ism-i fail olan ضارب benzediği için onun ameliyle amel etmiştir.

⁸⁹ İbn' Âkil, a.g.e., II, 110.

⁹⁰ İbn' Âkil, a.g.e., II, 111.

⁹¹ er-Rakr, a.g.e., s. 69.

⁹² el-Ehdel, a.g.e., I, s. 167; es-Su'aybi, a.g.e., I, s. 167.

⁹³ İbn-i Âkil, a.g.e., II, 134.

Yukarıda saydığımız şartlardan birini taşımadığı müddetçe izafe İzafe-i lâfzîye olmaz. Bu izafenin delili ise tarif ve tahsis bildirmemesidir. İzafe-i lâfzîye ifadede kolaylık ve hafiflik olsun diye getirilir.

2. Lâfzî İzafenin Getiriliş Gayesi

Tanımında da ifade ettiğimiz gibi İzafe-i lâfzîye tarif ve tahsis bildirmez ve onda harfî cer manası bulunmaz. Lâfzî izafenin getiriliş gayesi şunlardır:

2.1. التَّخْفِيفُ = (Kolaylık): İzafe-i lâfzîye tenvinin, cem ve tesniye (ن) 'nun hazfî amacıyla getirilir.

و ان لم يكن الامعرج ساعة

قليلًا فإنني نافع لي قليلها

“(Dinlenme zamanı) bir an durmak kadar az da olsa bana onun azı bile faydalıdır.”⁹⁴

Bu beyitte geçen معرج ساعة İzafe-i lâfzîyedir ve tahfif için tenvini hazf edilerek getirilmiştir.

قد كان ماخفت ان يكونا إنا الي الله راجعونا

“Olmasından korktuğum oldu. (Zaten sonunda) Allah’a döneceğiz.”⁹⁵

Bu beyitte görüldüğü gibi راجعونا tahfif için ن’nu hazfedilmiştir.

جاء مكرموا خالد “Halid’e ikram edenler geldi.”

Bu örnekte ise مكرمون ism-i faili izafesiyle birlikte tahfif için مكرموا şeklini almıştır.

⁹⁴ el-Kazvini, Hatib, Telhis, İstanbul, trs.,. 154.

⁹⁵ el-Kazvini, a.g.e., s. 168.

2.2. Muzaf'a ال Takısı Getirmek için:

İzafede aslolan ال takısının iki marifenin varolması sebebiyle muzaf'a gelmemesidir. Ancak İzafe-i lafziyede 5 yerde ال takısının muzaf'ın başına gelmesi caizdir⁹⁶.

a. Muzafun ileyh, el- takısı alırsa muzafın da el takısı alması caiz olur.

ابانا بها قتلي و ما في دمانها شفاء

و هن الشافيات الحوائم

“Kılıçlarla çok kişiyi öldürdük ve kılıçların kanlarında şifa yoktur ve onlar susuzlara şifa verendirler.”⁹⁷

Ferazdaki'ın sözünde الشافيات الحوائم izafesinde muzaf'ın ileyh el- takısı aldığı için muzaf olan الشافيات ismi el- takısı almıştır.

b. Muzaf'un iley kendisinde ال olana muzaf olursa İzafe-i lafziyenin muzaf'ı ال takısı alır⁹⁸.

لقد ظفر الزوار اقبية العدي بما جاوز الآمال ملاسر و القتل

“Düşmanların kafalarını ziyaret edenler esir etmeyi ve öldürmeyi umursamadan zafere ulaştılar”⁹⁹

c. Muzaf'ın ileyh kendisinden ال olan zamire muzaf olursa muzaf'ın ال takısını alması caizdir¹⁰⁰.

الود أنت المستحقة صفوه مني و ان لم ارج منك نوالا

“Ben sana nail olmasam da sen benden saf sevgiyi hakedersin.”

صفوه nin kendisinde ال olan bir ism-i faildir ve صفوه'ye izafe edilmiştir. nin zamiri ise kendisinde ال olan الود'a dönmektedir.

⁹⁶ er-Rakr, a.g.e., s. 70.

⁹⁷ er-Rakr, a.g.e., s. 70.

⁹⁸ er-Rakr, a.g.e., s. 70.

⁹⁹ er-Rakr, a.g.e., s. 70.

¹⁰⁰ el-Ehdel, a.g.e., s. 457; es-Su'aybi, a.g.e., s. 457.

d. Muzaf olan vasf tesniye olursa muzaf'ın ال takısı alması caizdir¹⁰¹.

ان يغنيا عني المستوطنا عدن

فإنني لست يوما عنهما بغني

“Adenin iki yerlisi bana ihtiyaç duymazlarsa Muhakkak ki ben de hiç bir gün onlara ihtiyaç duymam.”

izafesinde muzaf tesniye ve vasf olduğu için ال takısı almıştır.

e. Eğer vasf cem-i müzekker salim olursa muzaf'ın ال takısı alması caizdir¹⁰².

ليس الاخلاء بالمصغي مسامعهم

الي الوشاة لو كانوا ذوي رحم

“Hainlere kulak verenler yakın akraba olsalar dahi dost değildirler.”

izafesinde muzaf cem-i müzekker salim olduğu için ال takısı almıştır.

II. LÂFZÎ İZAFENİN ÇEŞİTLERİ

Cem ve tesniye (ن) 'nün yahut tenvinin hazfıyla lafızda kolaylığın sağlandığı, tahsis (aitlik) ve tarif (belirlilik) ifade etmeyen izafeye lâfzî izafe denir.

Bir tamlamanın İzafe-i lâfzîye olabilmesi için muzaf'ın kendisinden hal ve istikbalin murad edildiği fiili muzariye benzeyen bir sıfat olması gerekir¹⁰³.

Lâfzî izafenin çeşitleri ise şunlardır;

a. İsm-i Faillerin Mef'ûlüne İzafesi: İsmi failin kendisinden sonra gelen mef'ûlüne tahfif ve kolaylık için izafe edilmesi uygundur. Örneğin

ابانا بها قتلي و ما في دمائها

شفاء و هن الشافيات الحوائم

“Kılıçlarla çok kişiyi öldürdük ve kılıçların kanlarında şifa yoktur ve onlar susuzlara şifa verendirler.”

¹⁰¹ er-Rakr, a.g.e., s. 70.

¹⁰² el-Ehdel, a.g.e., s. 457; es-Suaybi, a.g.e., s. 457.

¹⁰³ Molla Câmi, age., II, s. 4, 5.

Ferazdak'ın sözünde الحوائم الشافيات görüldüğü gibi ismi fail olan الحوائم mef'ülü olan الشافيات izafe edilmiştir.

b. İsm-i Mef'ullerin Failine İzafesi: İsm-i mef'uller meçhul fiil konumundadırlar. Bu yüzden ism-i mef'üllerin naibi faillerine izafe edilmesi caizdir¹⁰⁴.

فتي غير محجوب الغني عن صديقه

ولا مظهر الشكوي إذا النعل زلت

“(O) dostun servetini esirgemeyen ve (cömertliğinden ötürü) ayağı sürç(üp sıkıntıya düş)tüğünde şikâyet etmeyen bir gençtir.”¹⁰⁵

c. Sıfat-ı Müşebbehenin Failine İzafesi: Sıfatı müşebbehenin failine tahfif ve kolaylık için izafe edilmesi caizdir. Örneğin انت كريم الاسل burada da görüldüğü gibi sıfatı müşebbehe failine izafe edilmiştir.

1. İsm-i Faillerin Mef'ülüne İzafesi

Fiilden türeyip, bir işi yapanı gösteren kelimeye **ism-i fail** denir. Türkçedeki etken sıfat-fiil karşılığıdır. Sulesi mücerred bir fiilin ismul faili, فاعل vezninde olur:

yazan, yazıcı	كاتب	← yazdı	كتب
öldüren	قاتل	← öldürdü	قتل
açan	فاتح	← açtı	فتح
vuran	ضارب	← vurdu	ضرب
oturan	جالس	← oturdu	جلس

Diğer fiillerin ismul failleri şöyle yapılır: Muzâri şekli alınır. Baştaki muzârilik harfî atılıp yerine mazmun (zamme ile harekeli) bir harf م harfî getirilir¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Dahdah, a.g.e., s. 213.

¹⁰⁵ el-Kazvini, a.g.e., s. 160.

¹⁰⁶ Maksudoğlu, Mehmet, **Arapça Dilbilgisi**, İstanbul 1992, s. 76; el-Galâyini, a.g.e., I, 179, 180.

الوزن	الماضي	المضارع	اسم الفاعل
إفعال	اضحك	يضحك	مضحك
تفعيل	ذكر	يذكر	مذكر
مفاعلة	حاسب	يحاسب	محاسب
إنفعال	إنقطع	ينقطع	منقطع
إفتعال	إكتسب	يكتسب	مكتسب
تفعل	تعلم	يتعلم	متعلم
تفاعل	تعاهد	يتعاهد	متعاهد
إفعلال	إحمر	يحمر	محمر (محمرر)
إستفعال	استعظم	يستعظم	مستعظم
فعللة	دحرج	يدحرج	مدحرج
تفعلل	تقلقل	يتقلقل	متقلقل

İsm-i failin kendisinden sonra gelen mef'ulüne izafesi caizdir. Ferazdak'ın sözünde görüldüğü gibi

ليس الاخلاء بالمصغي مسامعهم

الي الوشاة و لو كانوا ذوي رحم

“Hainlere kulak verenler yakın akraba olsalar dahi dost değildirler.”

İsm-i faili mef'ulu olan مسامعهم izafe edilmiştir. İsm-i faillerin mef'üllerine izafesinin caiz olduğu elfiye de şu şekilde ifade edilmektedir.

و انصب بذی الاعمال تلوا و اخفض

و هو لنصب ما سواه مقتض

“Amil olan ism-i failin kendisinden sonra gelen mef'ulüne izafesi veya nasbesi caizdir.”¹⁰⁷

Eğer ism-i failimiz iki mef'ul almışsa birini izafe edip diğerini nasb etmemiz vaciptir¹⁰⁸.

Örneğin; هذا معطي زيد burada ism-i fail olan معطي'ye زيد izafe edilmişken ikinci mef'ül olan درهما ise nasb edilmiştir.

¹⁰⁷ İmam Malik, Elfiyye, Şiraz, trs., a.g.e., s. 39; İbn-i Akil, a.g.e., II, 110; Suyuti, a.g.e., s. 245.

¹⁰⁸ İbn-i Akil, a.g.e., II, 110.

İzafeyle ism-i failin mecrurunun mamülüne tabi olanın cerresi ve nasbesi de caizdir¹⁰⁹. هذا ضرب ذيد و عمرو و عمرا. Bu örnekte görüldüğü gibi ism-i failin mecrurunun mamülüne tabi olan عمرو lafza uyurak cerresi, failin gizlenmesi üzerine nasbesi caizdir. O zaman takdir şöyle olur و يضرب عمد

Bu durum İbn Malik tarafından elfiyede şu şekilde ifade edilir.

و اجرر او انصب تابع الذي اتحف

كدد مبتغي جاه و ما لا من نهض

“Mecrur olana tabi olanı mecrur veya mensup kıl örneğin şan ve mal isteyen kişi yükselir.”¹¹⁰

Ancak lafza uyurak mecrur kılmak meşhur olandır. Sibeveyh’in beytinde iki vecihte rivayet edilir.

الواهب المائة الهجان عبدها

عوذا تزجي بينها اطفالها

“O, içinde yavruları da bulunan yüzlerce hecin devesinin çobanını bağışlayandır.”¹¹¹

عبدها sözü ism-i faile izafe edilen ismin lafzına ve mahalline tabi olarak nasb ve cer vechinin ikisiyle de rivayet edilmiştir. Bu beyit kim tarafından söylendiği belli olmayan meçhul bir beyittir. Ancak bu beyitin nahivciler tarafından yapıldığı ve Sibeveyh ve Eşmuninin şevahidlerinden biri olduğu söylenir¹¹².

İbn-i Akil’in şahid olarak getirdiği başka bir beyit ise;

هل انت باعث دينار لحاجتنا

او عبد رب اخا عون بن مخراق

“Sen,bize ihtiyacımız için Dinarı yada Avn b.Mihrak’ın iki kardeşinin efendisinin kölesini gönderen misin?”¹¹³

¹⁰⁹ İbn-i Akil, a.g.e., II, 111.

¹¹⁰ İbn Malik, a.g.e., s. 39.

¹¹¹ İbn-i Akil, a.g.e., II, 111.

¹¹² İbn-i Akil, a.g.e., II, 112.

¹¹³ İbn-i Akil, a.g.e., II, 112.

تبعث عبد ربّ دينارين mahalline atfen yahut fiilin gizlenmesi üzerine nasb edilmiştir. Takdir ise şöyledir.

2. İsm-i Mef'ullerin Failine İzafesi

Fiilden türeyip de yapılan işten etkilenen kişi veya nesneyi gösteren kelimeye اسم مفعول denir. Türkçedeki edilgen sıfat-fiil karşılığıdır. İsm-i mef'ûl, sulasi fiilden vezninde türer¹¹⁴.

yazılmış	مكتوب	←	yazdı	كتب
kırılmış	مكسور	←	kırdı	كسر
bağlanmış, bağlı	مربوط	←	bağladı	ربط
bilinen, belli	معلوم	←	bildi	علم

و لا يقيم علي ضيم يرادبه
الا ذلان غير الحي و الوند
هذا علي الخسف مربوط برمته
و ذا بشج فلا يرثي له احد

“Kendisine yapılan zulme, iki aşağılık (olan) eşek ve kazıktan başkası sabredip. Bu eşek eski bir ip parçasıyla zelil bir şekilde bağlanır, şu kazık ise başı yarılr da kimse ona acımaz”¹¹⁵ Şairin şiirinde görüldüğü gibi sülesa olan ربط fiilinin ism-i mef'ûlü مربوط getirilmiştir.

Diğer fiillerin ismul mef'ûlleri ise, mechûl muzâri fiillerden yapılır. Mechûl muzâriden, muzârilik harfî atılır, yerine mazmum bir م harfî getirilerek ismul mef'ûl yapılır¹¹⁶.

gönderilen	مرسل	←	gönderilir	يرسل	←	gönderildi	أرسل
yalanlanan	مكذب	←	yalanlanır	يكذب	←	yalanlandı	كدب
kazanılmış	مكتسب	←	kazanılır	يكتسب	←	kazanıldı	اكتسب
yuvarlanmış	مدحرج	←	yuvarlanır	سدحرج	←	yuvarlandı	دحرج
kıpırdatılan	متقلقل	←	kıpırdatılır	يتقلقل	←	kıpırdattı	تقلقل

¹¹⁴ Emin; Mustafa, Carim, Ali, En-Nahvu'l Vadîh, Kahire, trs, II, s. 78.

¹¹⁵ el-Kazvîni, a.g.e., s. 137.

¹¹⁶ Maksudoğlu, a.g.e., s. 175.

و ان لم يكن الامر ساعة

قليل نافع لي قليلا

“(Dinlenme zamanı) bir an durmak kadar az da olsa bana onun azı bile faydalıdır.”

تفعيل vezninde getirilen يعرج fiili başındaki muzârilik harfi atılarak, yerine mazmum bir م harfi getirilerek ism-i mef’ul yapılmıştır.

İsm-i mef’ul hal ve istikbal manasında olursa ismi failin yaptığı ameli yapar. İsm-i mef’uller meçhul fiil konumundadırlar, bu yüzden ism-i mef’ullerin naibi faillerine izafe edilmesi caizdir¹¹⁷. Örneğin

فتي غير محبوب الغني عن صديقه

ولا مظهر الشكوي اذا النعل زلت

“(O) dostum servetini esirgemeyen ve (cömertliğinden ötürü) ayağı sürç(üp sıkıntıya düş)tüğünde şikayet etmeyen bir gençtir.”¹¹⁸

Beyitte görüldüğü gibi ism-i mef’ul olan محبوب naibi faili olan الغني’ya izafe edilmiştir. Takdir ise şöyledir: يحجب الغني

İsm-i mef’ullerin manen merfu olan isimlere izafe edilmesi İmam Malik tarafından şu şekilde ifade edilmektedir.

وقد يضاف ذا الي اسم مرتفع معن

كمحمود المقاصد الورع

“İsm-i mef’uller bazen manen merfu isimlere izafe edilir. Örneğin; Allah korkusu amaçların övülmüş olanıdır.”¹¹⁹

3. Sıfat-ı Müşebbehenin Failine İzafesi

Sülesi lâzım fiilden türer, ifâde ettiği manâ ile devamlı olarak sıfatlanan kişi veya varlığı gösterir. İsmul fâil de bir vasfı bildirir, ancak, bildirdiği vasf devamlı değildir¹²⁰.

¹¹⁷ İbn-i Akil, a.g.e., II, 113.

¹¹⁸ Kazvîni, a.g.e., s. 160.

¹¹⁹ İbn-i Akil, a.g.e., II, 114.

¹²⁰ er-Rakr, a.g.e., s. 179; Afiş, a.g.e., s. 378.

نائم جالس Oturan uyuyan

oturan, kalkabilir; uyuyan, uyanabilir, bunlar, devamlı vasıf değildir. Halbuki:

Bu komutan yüreklidir. هذا القائد شجاع cümlesindeki شجاع kelimesi, komutandaki yüreklilik vasfının devamlılığını gösterir. Aynı şekilde:

Bu adam çok cömerttir. هذا الرجل كريم cümlesindeki كريم sözü de, kerem, cömertlik vasfının bu adamda devamlı olduğunu anlatır.

Daha çok sıfatı müşebbeheler فَعِلٌ ve فَعِلٌ babındaki sülasi lâzım fiillerden türer¹²¹.

a. فَعِلٌ babındaki (فَرَحٌ babındaki) lâzım fiilden şu vezinlerde türer:

1) فَعِلٌ (مُئَنَّنَسِي) sevin veya üzülme anlatır:

صَجْرٌ gamlı, gönlü dar, فَرَحٌ sevinçli gibi.

2) أَفْعَلٌ (مُئَنَّنَسِي) renk ve sakatlık anlatır:

محنة سوداء	siyah	كتاب اسود
محنة صفراء	sarı	دفتر اصفر
نافذة خضراء	yeşil	باب اخضر
امراة عرجاء	topal	رجل اعرج
صلفلة خرساء	dilsiz	طفل اخرس
امراة طرشاء	sağır	رجل اطرش
امراة عمياء	kör	رجل اعمى

ساكن المناطق الحارة اسود اللون و امراته سوداء

Sıcak bölgede oturanın ve hanımının rengi karadır.

ليس علي الاعمي جرح و لا علي الاعرج جرح و لا علي المريض جرح

“Köre, topala ve hastaya (harbe gitmemeleri) ayıp değildir.”¹²²

3) فَعِلَانٌ (مُئَنَّنَسِي) doluluk veya boşluk ifade eder¹²³.

¹²¹ Şirazî, Seyit Sadık, Şerhu's-Suyûfî, Kum 1403, s. 451; Haşimi, a.g.e., s. 313.

¹²² Fetih, 48/17.

¹²³ İbn-i Hişam, Şerhu Katri'n-Neda ve Belli's-Sedâ, s. 378, 379.

Bu çocuk toktur	=	هذا الطفل شبعان
Bu kız çocuğu toktur	=	هذه الطفلة شبعي
Bu adam kızgındır	=	هذا الرجل غضبان
Bu kadın kızgındır	=	هذه المرأة غضبي

b) فَعْلَ babındaki lâzım fiilden şu vezinlerde türer:

- 1) بَخِيل كريم : pek cömert cimri
- 2) شَجَاع : yürekli
- 3) سَهْل صَعْب : zor kolay
- 4) صَلْب : katı
- 5) بَطْل حَسَن : güzel kahraman

Sıfatı müşebbeheler, bazı fiillerden ismul fail vezninde türer örneğin; فَعْلَ veznindeki طَهَرَ fiilinin ismi faili de sıfatı müşebbehesi de فاعِل vezninde طاهر şeklinde gelir.

Bazı kelimeler ise sıfatul müşebbehe vezninde oldukları halde, manaları ismul mef'ül manasında olabilir¹²⁴.

فَعْلَ vezninde öldürülmüş فَعِيل vezninde sıfatı müşebbehe olduğu halde مَفْعُول vezninde isim-i mef'ül manasında kullanılmıştır.

Sıfatı müşebbehe ya (ال) takısı alır, yahutta (ال) takısı almaz. Ancak her iki takdire göre de sıfatı müşebbehenin mamülü şu altı halden hali olamaz. “

- 1) Mamul (ال) takısıyla mamul olur: حسن الوجه veya الحسن الوجه “yüzü güzeldir”.
- 2) Kendi içinde (ال) olana muzaf olur. Şunun gibi; حسن وجهه veya الحسن وجهه الاب “babasının yüzü güzel olandır”.
- 3) Mevsuf zamire muzaf olur. مررت برجل حسن و جهه veya مررت بالرجل الحسن و جهه “yüzü güzel olan adama uğradım.”
- 4) Mevsuf zamire muzaf olan muzafa izafe edilir.
مررت بالرجل حسن و جهه غلامه و برجل حسن وجهه غلامه

¹²⁴ Molla Câmi, a.g.e., II, 203; Galâyini, a.g.e., I, 191.

“Çocuğunun yüzü güzel olan adama uğradım.”

5) İzafe edilmeksizin (ال) takısından soyutlanır.

الحسن وجه اب و حسن وجه اب “Babasının yüzü güzel olandır”

6) Mamul ال ve izafeden soyutlanarak getirilir.

الحسن وجهها و حسن وجهها “Yüz bakımından güzeldir”

Mamul bu zikredilen durumların her birinde ya merfu ya mensub ya da mecrur olur. Bu durumda sıfatı müşebbehenin mamulü 36 değişik suret alır.”

Eğer sıfatı müşebbehemiz (ال) takısı alırsa sıfatı müşebbehenin mamulü için dört tane durum açığa çıkar: “

1) Mevsuf zamire muzaf olan mamulün mecrur olması örneğin: الحسن وجه غلامه “çocuğunun yüzü güzeldir”.

Bu örnekte sıffımız (ال) takısı aldığı için mevsuf zamire muzaf olan mamulü mecrur olarak gelmiştir.

2) Mevsuf zamire izafe edilene muzaf olan mamulün mecrur olması gerekir. الحسن وجه غلامه

3) İzafe hariç (ال) den soyutlanmış olana muzaf olan mamulün mecrur olması gerekir. الحسن وجه اب

4) (ال) ve izafeden soyutlanmış mamulün mecrur olması gerekir. الحسن وجه gibi”¹²⁵

4. Cümleye İzafe

Bazı zarfların masdar tevili üzerine haber cümlesine izafe edilmesine cümle izafe denir. İmam Malik, Elfiye’de cümleye izafeyi şöyle ifade etmektedir.

و الزموا اضافة الي الجمل

”حيث” و ”إذ” ان ينون يحتمل افراد إذ

¹²⁵ İbn-i Akil, a.g.e., II, 137, 138.

“اذا in izafeden ayrı tutulması muhtemeldir.”¹²⁶

Haber cümlesine izafe edilen zarfların, bazıları isim cümlesine izafe edilirken bazıları da fiil cümlesine izafe edilir. Örneğin:

اولئك ابائي فجني بمثلهم

إذا جمعنا يا جرير المجامع

“Ey Cerir, işte onlar benim atalarımdır; meclisler bizi bir araya getirdiğinde sen de onlar gibisini getir de göreyim.”

Beyitte görüldüğü gibi اذا zarfı kendisinden sonra gelen fiil cümlesine masdar tevili üzerine izafe edilmiştir. Beyitin takdiri ise şöyledir: إذا جمعنا المجامع يا جرير

أما تري حيث سهيل طالعا

نجما يضيئ كالشهاب لا معا

“Yüksekteyken parlak meşale gibi doğan süheyl yıldızını görmedin mi?”

Bu beyitte de zarf olan حيث kendisinden sonra gelen isim cümlesine izafe edilmiştir¹²⁷.

a. Zarfın Cümleye İzafesi

Cümleye muzaf olan zarfları açıklamadan önce meselenin daha iyi anlaşılması için zarf hususunda bazı şeyleri ifade etmemiz gerekiyor.

Zarf sözlük anlamı olarak iki şekilde kullanılır.

a. Masdar olarak kullanılır¹²⁸. Bu durumda üstün olma, kalbi zeka, güzel ifade, şıklık ve beceriklilik anlamlarına gelir.

¹²⁶ İbn-i Malik el-Endelusi, *el-Elfiyye fi'n-Nahv ve's-Sarf*, Tahran, trs, s. 36; es-Suyuti, age, s. 226; Şirazi, a.g.e., s., 391.

¹²⁷ er-Rakr, a.g.e., s., 65.

¹²⁸ İbn Manzûr, *Lisânu-l Arab*, Tahran, 1405, IX, s., 228.

b. İsim olarak kullanılır. Çoğulu ظروف şeklinde gelir¹²⁹. Bu durumda zarf kap¹³⁰, kılık, kapak, ambalaj malzemesi¹³¹ ve bu durum anlamlarına gelir¹³².

İstilahtan olarak ise Basra Ekolü zarf kavramını kullanırken, Kufe Ekolü zarf yerine mef'ûlün fih kavramını kullanır. Çoğu nahivciler zarfı şöyle tanımlarlar; “zaman veya mekânı bildiren ve kurallı bir biçimde zarfiyet manasını içeren mensub bir isimdir.”¹³³

1. Zaman Zarfları: Eylemin yapıldığı zamanı gösteren kelimelerdir. سافرت ليلا Gece sefere çıktım gibi.

Zaman zarfları kendi arasında ikiye ayrılır.

a. Mübhem Zaman Zarfları: Başlangıç ve sonu belli olmayan bir zamana delalet eden kelimelerdir¹³⁴.

زمان ، امد ، ابد ، مدة ، وقت ، حين

b. Mahdut Zaman Zarfları: Başlangıç ve sonu belli olan bir zamana delalet eden kelimelerdir¹³⁵. Bu kısma muhtas ve muvakkat adları da verilir.

عام ، شهر ، اسبوع ، ليلة ، يوم ، ساعة vb. kelimeler gibi.

2. Mekân Zarfları: Eylemin geçtiği yeri gösteren kelimelerdir. وقفت تحت العلم Bayrağın altında durdum gibi.

Mekân zarfları da kendi arasında ikiye ayrılır.

a. Mübhem Mekan Zarfları: Sınırları ve şekli belli olmayan bir mekana delalet eden kelimelerdir¹³⁶. Bunlarda altı yön, belirsizlik bakımından altı yöne benzeyenler ve mekân ölçü birimleri olmak üzere üçe ayrılır.

1. Altı yön

يمين ، يسار (شمال) ، امام (قدام) ، تحت ، فوق ، وراء ، (خلف)

¹²⁹ İbn-i Manzur, a.g.e., IX, s., 229.

¹³⁰ İbn-i Manzur, a.g.e., IX, s., 229.

¹³¹ Sami, Şemseddin, **Kamus-i Türkî**, İstanbul, 1999, s., 917.

¹³² İbn-i Manzur, a.g.e., IX, s., 229.

¹³³ Hasan Abbas, **en-Nahvu'l-Vâfi**, Mısır, 1354, II, s., 230, 231.

¹³⁴ Hasan Abbas, a.g.e., II, s., 239.

¹³⁵ Hasan Abbas, a.g.e., II, s., 239.

¹³⁶ Hasan Abbas, a.g.e., II, s., 240.

Yön isimlerinin ifade ettikleri mekân, belli bir alana özgü olmadığından mübhem sayılır. Zira bunların ifade ettikleri mekân itibaridir. Mesela bize göre sağ olan bir mekân başkasına göre sol olabilir.

2. Belirsizlik bakımından altı yöne benzeyenler

جانب ، خارج ، داخل ، حذاء ، اذاء ، بين ، وسعا ، لدي ، عند ، جهة ، وجه ، ناحية ، مكان ، جانب vb. gibi kelimelerdir.

3. Mekân-ölçüm birimleri

غلو ، كيلومتر ، ميل ، الباع ، قصبه ، برير ، فرصح vb. kelimeler gibi.

Bunlar mesafe ve miktar bakımından sınırlı olsalar bile mekân açısından belirsizdirler. Zira onlar da altı yön gibi belli bir mekâna özgü değildirler¹³⁷.

b. Mahdut mekan zarfları: Sınırları ve şekli belli olan bir mekana delalet eden kelimelerdir¹³⁸.

Bu kısma muhtas ismi de verilir¹³⁹.

بيت ، غرفة ، مدرسة ، مكتب ، مسجد ، دار vb. kelimeler gibi.

Zarfla ilgili kısaca bilgi verdikten sonra cümleye izafe edilen zarfları iki kısma ayırıyoruz.

1. Cümleye izafesi gerekli olan zarflar.

2. Cümleye izafesi caiz olan zarflar.

b. Cümleye İzafesi Gerekli Olan Zarflar

منذ ، لما ، حيث ، اذا ، اذ cümleye izafesi gerekli olan zarfların başlıcalarıdır.

اذ : Hem isim hem de fiil cümlesinin başına gelen اذ geçmiş zamanı bildiren bir zarf olarak kullanılır¹⁴⁰.

و اذ قال ربك للملائكة اني جاعل في الارض خليفة

“Rabbin meleklerle: ‘Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim’ demişti.”¹⁴¹

¹³⁷ Galayini, a.g.e., III, s., 49.

¹³⁸ Hasan Abbas, a.g.e., II, s., 240.

¹³⁹ el-Galâyni, a.g.e., III, s., 50.

¹⁴⁰ Ezheri, Abdullah, Mûsilu't-Tullab fi-Kavidi'l-İrab, Beyrut, 1996, s., 99.

¹⁴¹ Bakara, 1/30.

Bu ayette de görüldüğü gibi اِذ kendisinden sonra gelen fiil cümlesine izafe edilmiştir.

وأذكروا إذ انتم قليل مستضعفون في الارض

“Yeryüzünde mustuzaf ve az olduğunuzu hatırlayın.”¹⁴²

Bu ayette ise اِذ zarfı kendisinden sonra gelen isim cümlesine izafe edilmiştir.

اِذ geçmiş zaman bildiren bir zarf olmasına rağmen genel olmamakla birlikte bazen istikbal (gelecek) manasında da kullanılır¹⁴³. Aşağıdaki ayette olduğu gibi.

فسوف يعلمون إذ الاغلال في أعناقهم

“Boyunlarında zincir olduğunda bilecekler.”

اِذ dan sonra gelirse harfî müface manasında da bazen kullanılabilir.

استقدر الله خيرًا و ارضين به

فبينما العسر إذ دارت المعاسير

“Allah’tan hayır ve hoşnutluğunu bilersen

Zorluklar birden kolaylığa dönecektir.”¹⁴⁴

اِذ bazen de bizzat harfî talil manasında kullanılır. Şu ayette olduğu gibi¹⁴⁵.

و لن ينفعكم اليوم إذ ظلمتم انكم في العذاب مشتركون

“Allah buyurur: ‘Bu temenniniz bugün size hiçbir fayda vermez. Çünkü hayat boyunca, birlikte zulmettiniz. Burada da azabı birlikte çekeceksiniz.’”¹⁴⁶

اِذا: Fiil cümlesinin başına gelen اِذا gelecek zamanı bildiren bir zarf olarak kullanılır. اِذا eğer isim cümlesinin başına gelirse “fücaiyye” manasında olur¹⁴⁷.

اولئك ابائي فجنني بمتلهم

“Ey cerir, işte onlar benim atalarımıdır; meclisler bizi bir araya getirdiğinde sen de onlar gibisini de getir de göreyim.”

¹⁴² Enfal, 8/26.

¹⁴³ Ezheri, a.g.e., s. 99.

¹⁴⁴ Ezheri, a.g.e., s. 100.

¹⁴⁵ Ezheri, a.g.e., s. 100.

¹⁴⁶ Zuhruf, 43/39.

¹⁴⁷ Ezheri, a.g.e., s. 95.

Beyitte olduğu gibi إذا zarfı kendisinden sonra gelen fiil cümlesine masdar tevili üzerine izafe edilmiştir.

إذا nadiren mazi manasında kullanılır. Ancak mazi manasında kullanılırsa إذا şart olmaz¹⁴⁸.

و إذا ما غضبوا هم يغفرون

“Kızdıkları zaman öfkelerini yutar, karşıdakinin kusurlarını affederler.”¹⁴⁹

إذا fiil cümlesinin başına gelirse şart manasında kullanılır. Aksi durumda fucaiyye olur.

فإذا انشقت السماء فكانت وردة كالدهان

“Gök yarılıp kızıl sahtiyan gibi kıpkırmızı bir güle dönüştüğünde öyle müthiş işler olacak ki.”¹⁵⁰

Fiil cümlesi إذا’dan sonra başında قد edatı bitişmiş olarak gelir. خرجت فإذا قد قام زيد. “Zeyd ayağa kalktığına çıktım.”

Ahfeş’in Araplardan rivayet ettiğine göre, Araplar bu cümledeki الفاء hususunda ihtilaf etmişlerdir. Mazini’ye göre bu cümledeki الفاء zaittir. Zeccac’a göre ise; cevabın şartındaki gibi الفاء rabt için getirilmiştir¹⁵¹. Nahivciler إذا الفجائية deki إذا nın isim mi yoksa harf mi olduğu hususunda da ihtilaf etmişler ve bu hususta üç gruba ayrılmışlardır.

1. Ahfeş, Kufiler ve İbn-i Malik’e göre إذا harfdir.

2. Muberrred, el-Farisi, Ebu’l Feth bin Cinni, Sibevyh ve İbn-i Usfur’a göre ise; isimdir ve zarfı mekân olarak kullanılır.

3. Zeccac, er-Riyaşiyu ve Zamehşeri’ye göre ise; isimdir ve zarf-i zaman olarak kullanılır¹⁵².

Özet olarak إذا fiil cümlesinin başına gelirse şart manasında, isim cümlesinin başına gelirse fucaiyye manasında kullanılır.

¹⁴⁸ Ezheri, a.g.e., s. 95.

¹⁴⁹ Şura, 42/37.

¹⁵⁰ Rahman, 55/37.

¹⁵¹ Ezheri, a.g.e., s. 97.

¹⁵² Ezheri, a.g.e., s. 98.

لَمَّا : -ince, -ınca manasına gelen, mazi fiile has olan bir zaman zarfıdır. لَمَّا Nahivciler arasında tartışma yaratmıştır. Sibeveyh'e göre لَمَّا isim değil harftir. el-Farisi ve İbn-i Cinni'ye göre ise harf değil zaman zarfıdır¹⁵³.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبَشَرِي يَجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ

“Vaktaki İbrahim’in kalbinden korku geçip gitti ve ona müjde geldi, hemen tuttu Lut’un halkı hakkında bizimle mücadeleye başladı.”¹⁵⁴

لَمَّا Harf-i vucudin lil vucud yani birinin var olması diğerinin var olmasına bağlı bir harf olarak da kullanılır. Örneğin: لَمَّا جَاءَ زَيْدٌ جَاءَ عَمْرُو “Zeyd gelince Amr da geldi.” Bu ibarede görüldüğü gibi Amr’ın gelmesi ancak Zeyd’in gelmesiyle mümkündür¹⁵⁵.

لَمَّا eğer muzari fiilin başına gelirse cümleye izafe edilen bir zarf olmaktan çıkar ve cezmeden nefiy edatı olur.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَذُو قُوا عَذَابِي

“Hayır, hayır, onlar Benim buyruklarım hakkında tam bir şüphe içindedirler, doğrusu onlar azabımı henüz tatmadılar.”¹⁵⁶

لَمَّا Hüzyıl Lugatında istisna edatı olan لَا’nın yerine de kullanılır. Ferra, Ebu Ubeyde, Sibeveyh ve Kisaiyye göre ise لَمَّا’nın لَا manasında kullanılması, Arap lügatinde çokça bilen bir şey değildir.

أَنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ

“Hiçbir kimse yoktur ki yanında bekçi bir melek bulunmasın.”¹⁵⁷

İstisna edatı manasında kullanılan لَمَّا mazi fiilin başına gelirse sadece lafzen gelmiş olur.

أَنْشُدَكَ اللَّهُ لَمَّا فَعَلْتَ

“Allah’tan senin sadece iş yapmanı isteriz.”

Takdir ise şöyledir; مَا اسْنَاكَ إِلَّا فَعَلَكَ

¹⁵³ Ezheri, a.g.e., s. 101; Maksudoğlu, a.g.e., s. 215.

¹⁵⁴ Hud, 11/74-75.

¹⁵⁵ er-Rakr, a.g.e., s. 410.

¹⁵⁶ Sad, 38/8.

¹⁵⁷ Tarık, 86/4.

حيث : Hem isim cümlesine hem de fiil cümlesine izafe edilen zamme üzere mebni yer zarfıdır¹⁵⁸.

اما تري حيث سهيل طالعا

نجما يضيئ كالشهاب لا معا

“Doğarken parlak meşale gibi ışık saçan süheyl yıldızını görmedin mi?”

حيث isim cümlesine izafe edildiği gibi fiil cümlesine de izafe edilir. Örneğin:

حيث تستقم يقدر لك الله

نجاحا في غابر الازمان

“Nereden olursan ol dosdoğru olursan Allah sana geçmiş zamanda başarı takdir eder.”

حيث zarfı mekan olarak kullanılmaktaysa da nadiren zarfı zaman olarak da kullanılır. حيث’ya ما Kaffi bitişirse حيث şart manası kazanır ve iki fiili cezmeder.

حيث nadiren talil (sebe) manasında da kullanılır. حيثما تذهب اذهب “Nereye gidersen bende oraya giderim”

اكرمه حيث مجتهد

حيث nadiren mef’ulu bih olarak da vaki olur. Şu ayette olduğu gibi:

الله اعلم حيث يجعل رسالته

“Allah peygamberliği kime vereceğini pek iyi bilir.”¹⁵⁹

Bu ayette حيث’yu nasb eden اعلم’nun delalet ettiği mahzuf fiil olan يعلم’dur. Çünkü ism-i tafdil mef’ulü bih’i nasb edemez. Ayetin takdiri ise şöyledir:

الله يعلم حيث يجعل رسالته

مذمنه : Zamana has harfi cerlerdendir. İbn-i Malik, Elfiye’de bunu şu şekilde ifade etmektedir.

و اخصص بمذ و منذ و قتا

¹⁵⁸ İbn-i Akil, a.g.e., II, 54; er-Rakr, a.g.e., s. 251.

¹⁵⁹ Enam, 6/124.

“Muz ve munzuyu vakte has kıl.”¹⁶⁰

منذ ve مذ hal ya da mazi manasında olup belli bir zamana delalet ederse muzaf olarak kullanılır.

ما رأيته مذ يوم الجمعة “Cum’a gününden beri onu görmedim.” مذ’dan sonra muayyen ve mazi manasında olan zaman vaki olduğu için مذ kendisinden sonra gelen isme izafe edilmiştir.

منذ ve مذ dan sonra mazi’ye delalet eden ve muayyen olmayan bir zaman gelirse ما رأيته مذ يومين “İki gündür onu görmedim.” manasında olur. Örneğin مذ يومين ve من – منذ ve مذ Yani; ما رأيته من يومين

منذ ve منذ iki yerde isim olarak gelir:

1. Merfu ismin başına gelirse منذ ve منذ mübteda, onlardan sonra gelen ise haber olur.

ما رأيته منذ يوم الجمعة

Sibeveyh’e göre ise منذ veya منذ merfu ismin başına gelirse منذ veya منذ zarf onlardan sonra gelen ise tamme olan كان fail olur¹⁶¹. Bu durumda takdir şöyledir:

ما رأيته _____ منذ كان او منذ مضي _____ يومان

2. Fiil ya da isim cümlesinin başına dahil olursa منذ ve منذ isim olarak gelir.

ما زال منذ عقدت يداه ازاره

“Eliyle peştemalini bağladığımdan beri hala yükselmekte akıllı ve anlayışlı bir genç olmaktadır.”¹⁶²

Yezid bin Muhalleb’in beyitinde منذ fiil cümlesinin başına dahil olmuştur.

و ما زلت ابغي الخير منذ انا يافع

“Gençliğimden beri hala ben hayrı istemekteyim.”

Âşa’nın beyitinde ise منذ isim cümlesinin başına gelmiştir.

¹⁶⁰ İbn-i Malik, a.g.e., s. 35; İbn-i Akil, a.g.e., II, 13; er-Rakr, a.g.e., s. 445.

¹⁶¹ er-Rakr, a.g.e., s. 446.

¹⁶² Er-Rakr, a.g.e., s. 446.

c. Cümleye İzafesi Caiz Olan Zarflar

Cümleye izafesi caiz olan zarfların izafesi hususunda nahiv mezheplerinin görüşleri ikiye ayrılmıştır.

a. Kufilere Göre: Zarfımız mazi yahut muzariyle başlayan fiil cümlesine veya isim cümlesine izafe edilsin binası ve irabı da caizdir¹⁶³.

هذا يوم جاء زيد “Bu Zeyd’in geldiği gündür.”

هذا يوم يقوم عمرو “Bu Amr’ın kalkacağı gündür.”

هذا يوم يكر مريض “Bu Bekr’in hasta olduğu gündür.”

Kufilere göre bu örneklerdeki zarfların binası da, irabı da caizdir. Ancak kufi mezhebine tabi olan Faris’i ve İbn-i Malik’e göre cümleye izafe edilen zarftan sonra mazi fiil vaki olursa bina edilmesi daha uygundur¹⁶⁴.

علي حين عاتبت المشيب علي الصبا

“Gençliğe olan meylimden dolayı saçımdaki beyazlara kızdığım zaman”

Zarfımızdan sonra mureb fiil yahut muhteda gelirse İbn-i Malik’e göre zarfımızın irab edilmesi daha uygundur.

هذا يوم ينفع الصادقين صدقهم

“Bugün doğru olanlara doğruluklarının fayda verdiği gündür.”

b. Basrilere Göre: Zarfımız muzariyle başlayan bir fiil cümlesine ya da isim cümlesine izafe edilirse irab caizdir¹⁶⁵. Ancak maziyle başlayan fiil cümlesine izafe edilirse bina caizdir.

هذا يوم زيد ميت “Bu Zeyd’in öldüğü gündür.”

هذا يوم يجيء زيد “Bu Zeyd’in geldiği gündür.”

هذا يوم جاء زيد “Bu Zeyd’in geldiği gündür.”

¹⁶³ İbn-i Akil, a.g.e., II, s. 54.

¹⁶⁴ Ğalâyihi, a.g.e., III, 63.

¹⁶⁵ İbn-i Akil, a.g.e., II, 58.

5. Şibh-i İzafe (الشبيه بالمضاف)

Gerçek izafet terkibi olmamasına rağmen bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelimelerle hususilik (özellik) ve destek kazanmasına şibh-i izafe denir.

Şibh-i İzafet

1. Şibh-i cümle (zarf-ı mustakarr) olan sıfatla olur.
2. Şibh-i cümle (zarf-ı mustakarr) olan halle olur.
3. Temyizle olur
4. Te'kidle olur.
5. Şibh-i fiilin;
 - a. Fa'ili ile olur
 - b. Na'ib-i faili ile olur
 - c. Mef'ulu ile olur¹⁶⁶.

1. Şibh-i cümle (zarf-ı mustakarr) olan sıfatla olur; Şibh-i Cümle: Muteallakı (محصول ، كائن ، موجود) gibi umumi manalı fiil ve şibh-i fiillerden olur ve cümlede bulunmazsa bu cümlelere şibh-i cümle denir¹⁶⁷.

محفظتي عندي (محفظتي موحدة عندي)	“Çantam yanımdadır” gibi.
انكسر قلم للولد (انكسر قلم الولد)	Çocuğun kalemi kırıldı.
لبست المرأة ثوبا من خز (لبست المرأة ثوب خز)	Kadın ipek elbiseyi giydi.
عذاب في القبر حق	Kabir azabı haktır.

Nekre isimden sonra gelen cümle ve şibh-i cümleler sıfattır. Yukarıdaki cümlelerdeki (الولد), (من خز) ve (في القبر) şibh-i cümleleri nekre isimden sonra geldikleri için sıfattırlar. Muzaf'ın ileyh olmamalarına rağmen önlerindeki isme mana kazandırdıkları için, önlerinde olan isimle aralarındaki bağa şibh-i izafet denir.

2. Şibh-i cümle (zarf-ı mustakarr) olan halle olur;

انكسر القلم للولد (انكسر قلم الولد)	Çocuğun kalemi kırıldı.
لبست المرأة الثوبا من خز (لبست المرأة ثوب خز)	Kadın ipek elbiseyi giydi.
العذاب في القبر حق	Kabir azabı haktır.

Marife isimden sonra gelen cümle ve şibh-i cümleler haldir. Yukarıdaki cümlelerdeki (الولد), (من خز) ve (في القبر) şibh-i cümleleri marife isimden sonra geldikleri

¹⁶⁶ Afiş, a.g.e., s. 7.

¹⁶⁷ Ehdel, a.g.e., II, 451.

için haldirler. Muzafın ileyh olmamalarına rağmen önlerindeki isimle arzlarındaki münasebetine şibh-i izafet denir¹⁶⁸.

3. Temyizle olur:

في الحديقة خمس و خمسون شجرة Bahçede 55 ağaç vardır.

Temyiz olan (شجرة) kelimesi manası kapalı olan (خمس و خمسون) kelimelerinin (sayılarının) manalarına açıklık getirdiği için sayı ile temyiz arasında şibh-i izafet oluşur¹⁶⁹.

4. Te'kidle olur:

قرأت الكتاب كله Kitabın hepsini okudum.

(الكتاب) kelimesi (كل) kelimesinin manasını açıkladığı için arzlarında şibh-i izafet vardır¹⁷⁰.

5. Şibh-i fiilin; ismi fail, sıfat-ı müşebbehe ismi mef'ul, ismi mensub, masdar ve ismi fail bazı şartlarda fiil gibi amel ederek fail, nâibi fail ve mef'ul alırlar.

a) Faili ile olur:

المدينة نظيفة شوارعها Şehrin caddeleri temizdir.

(نظيفة) Şibh-i fiildir. (شوارعها) onun failidir. (شوارعها) kelimesi (نظيفة) kelimesinin manasına açıklık kazandırdığı için şibh-i izafet olur.

b) Nâib-i faili ile olur:

هو قروي خادمه Onun hizmetçisi köylüdür.

(قروي) şibh-i fiilinin nâibi failidir. Manasına açıklık getirdiğinden, şibh-i izafetoluştur.

c) Mef'ulü ile olur

علم بالله خير Allah'ı bilmek hayırlıdır.

(علم) masdar (şibh-i fiil)'nin sarih olmayan mef'ulüdür. Manasına açıklık kazandırdığı için şibh-i izafet olur.

¹⁶⁸ Ğalâyinî, a.g.e., III, 79.

¹⁶⁹ Ehdel, a.g.e., II, 451.

¹⁷⁰ Ehdel, a.g.e., II, 451.

III. İZAFE'NİN İ'RABI

Arap dilinde izafe muzaf ve muzafu'n ileyhten oluşur. Muzaf, cümledeki konumuna göre merfu, mansup ve mecrur olabilirken muzafun ileyh sürekli mecrur olarak gelir.

دَخَلَ سَلِيمٌ حَدِيقَةَ الْمَدْرَسَةِ.
دَخَلَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

سَلِيمٌ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.
حَدِيقَةُ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَهُوَ مُضَافٌ (مَفْعُولٌ فِيهِ = ظَرْفُ مَكَانٍ).
الْمَدْرَسَةِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرِ.

مُعَلِّمُوا الْمَدْرَسَةَ لَمْ يَسَافِرُوا.
مُعَلِّمُوا : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لِأَنَّهُ جَمْعٌ مُذَكَّرٌ سَالِمٌ وَهُوَ مُضَافٌ.
الْمَدْرَسَةِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرِ.
لَمْ : حَرْفُ نَفْيٍ وَجَزْمٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.
يَسَافِرُوا : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِ(لَمْ) وَعَلَامَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ النُّونِ. وَالْوَاوُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

نَامَ الطِّفْلُ قَبْلَ أَنْ يَرْجِعَ أَبُوهُ.
نَامَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.
الطِّفْلُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.
قَبْلَ : ظَرْفُ زَمَانٍ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَهُوَ مُضَافٌ.
أَنْ : حَرْفُ نَصْبٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.
يَرْجِعَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِ(أَنْ) وَعَلَامَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ.
أَبُوهُ : (أَبُو) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لِأَنَّهُ مِنَ الْأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَهُوَ مُضَافٌ وَالْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرِّ وَالْمَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ مِنْ أَنْ وَالْفِعْلُ وَالْفَاعِلُ مُضَافٌ إِلَيْهِ لِرَقَبَةٍ (قَبْلَ) فِي مَحَلِّ جَرِّ.

حَضَرَ صَدِيقَاكَ إِلَى الْاجْتِمَاعِ بَعْدُ.
حَضَرَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.
صَدِيقَاكَ : (صَدِيقًا) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْأَلِفِ لِأَنَّهُ مُثَنَّى وَهُوَ مُضَافٌ وَالْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرِّ.

إلى الاجتماع : (إلى) حَرْفُ جَرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (الاجتماعُ) مَجْرُورٌ بِهِ (إلى) وَ
عَلَامَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

بَعْدُ : ظَرَفُ زَمَانٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

لَمَّا هَطَلَ الْمَطَرُ جَرَى السَّيْلُ.

لَمَّا : اِسْمٌ شَرْطٍ غَيْرُ جَائِزٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ عَلَى الظَّرْفِيَّةِ الزَّمَانِيَّةِ
وَ هُوَ مُضَافٌ.

هَطَلَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

الْمَطَرُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

جَرَى : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ الْمُقَدَّرِ عَلَى الْإِلْفِ.

السَّيْلُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

جُمْلَةُ (هَطَلَ الْمَطَرُ) مُضَافٌ إِلَيْهِ فِي مَحَلِّ جَرٍ.

جُمْلَةُ (جَرَى السَّيْلُ) جَوَابُ الشَّرْطِ غَيْرُ جَائِزٍ لَا مَحَلَّ لَهَا مِنَ الْأَعْرَابِ.

SONUÇ

Arapça cümle kuruluşunda mübteda-haber, fiil ve faille tamamlanan yapılar olduğu gibi ikisiyle anlamın tamamlanmayıp eksik kaldığı cümleler de vardır. Bu bağlamda izafe devreye girmektedir ki, aitlik ve tariflik anlamlarıyla cümlenin tamamlanıp tamamlanmadığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Arap Dilinde izafe denilince manevi izafenin kastedildiği detaylıca ortaya konduktan sonra, lâfzî izafenin kolaylık ve hafiflik için getirildiği detaylıca ele alınarak anlam zenginliğine ulaşmanın farklı yolları ortaya konulmaya çalışıldı.

Bunların yanı sıra irapları konusunda aldıkları ve alabilecekleri muhtemel irapları düzgün bir şekilde ifade edildi.

Bu çalışmada izafenin nahiv kuralları arasında son derece karmaşık, karmaşık olduğu kadar da önemli bir dil ögesi olduğu görülmüştür. Eski kapsamlı nahiv kitaplarında bile izafe konusuna oldukça az yer verilmiştir; konu sistematik olarak ele alınmamış, belli bir sistematığe tabi tutulmamıştır. Suyuti'nin *el-Behcetü'l Merdiyye*, Sueybi'nin *el-Minhetu'l-Vahibi'l-Aliyye* ve Şerhu İbn Akil gibi muteber kitapları buna örnek olarak verilebilir. Bu da araştırmamız süresi içinde bizi bir hayli uğraştırmıştır. Öte yandan Arapça gramerine ait çağdaş kitapların söz gelimi Hasan Abbas'ın *en-Nahvu'l-Vafi'si* ile Mustafa Galayini'nin *Camîu'd-Durusi'l-Arabiyye'si* gibi nahiv kitaplarının, klasik (kaynak) eserlere göre daha derli toplu ve sistematik oldukları görülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA

ABDULHAMİD, Muhyiddin; **et-Tuhfetu's-Seniyye**, Furkan Kitabevi, İstanbul 1997.

ABDURRAHMAN, Celaledin; **el-Behcetül Merdiyye**, Daru Menşûrati'l Hikem, Kum trs.

AFİŞ, Muhammed Ali; **Mûinu't-Tullâb fi-Kavâ'idi'n-Nahv ve'l-Îrâb**, Daru's-Şarki'l -Arabî, Beyrut 1996.

AKDAĞ, Hasan, **Arap Dilbilgisi**, Konya 1989.

ARSLAN, Gıyasettin, **İmam Şafii'nin Kur'an Okumaları**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004.

....., **Muhammed eş-Şeybani'nin Kur'an'ı Yorum Metodu**, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2004.

ATAY, Hüseyin – İbrahim Atay – Yakup İskender; **Modern Arapça**, I-II, Ankara 1984.

BAKIRCI, Selami, M. Sadi Çöğenli; **Arapça Edatlar Sözlüğü**, Erzurum, 2000.

MOLLA CÂMÎ, Abdurrahman; **el-Fevâ'idu'd-Diyaiyye**, I-II, Daru'l-Kutubi'l-İslami, İstanbul, trs.

ÇÖĞENLİ, M. Sadi – Mustafa Kılıçlı, Yakup Şafak; **Arapça Edatlar ve Deyimler Sözlüğü**, Erzurum, 1998.

ÇÖRTÜ, M. Meral; **Arapça Dilbilgisi**, İstanbul, 1995.

DAHDAH, Antonie; **Mu'cemu Kava'idi'l-Luğati'l-Arabiyye fi'l-Cedavile ve'l-Levahat**, Beyrut 1987.

DİMYÂTÎ, Muhammed bin Ahmed ebi Hamîdi'l-Budeyriyye; **el-Mişkâtü'l-Fetecce Ala's-Şemati'l-Mudiyye Li's-Suyuti**, Matbaatu Vizareti'l Evkâf, Bağdat 1983.

EHDEL, Muhammed b. Ahmet b. Abdu'l Bârî; **el-Kevâkibu'd-Duriyye**, I-II, Müessesetu'l Kutubi'l Sekâfiyye, Beyrut, 1997.

el-BUSTANİ, Butros; **Muhitu'l-Muhit**, Beyrut 1987.

el-CARİM, Ali – Mustafa Emin; **el-Belağetu'l-Vadiha**, Mısır 1959.

-----; **en-Nahvu'l-Vadih**, Mısır, 1964.

EZHERÎ, Halid Abdullah; **Mûsilu't-Tullâb**, Müessesetü'r Risale, Beyrut 1996.

EZHERLÎ, İsmail; **Arap Dilinin Anahtarı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964.

FÎRÛZÂBÂBÎ, Mecduddin Muhammed b. Yakup; **el-Kamusu'l-Muhit**, Beyrut, 1407/1987.

GALAYİNÎ, Mustafa; **Câ'miu'd-Durusi'l-Arabiyye**, I-III, el-Mektebetu'l-Asriye, Beyrut, 1996.

GÛRSOY, Yakup – Kenan Taşkan; **Temel Kaideleriyle Arapça Sarf-Nahiv**, İstanbul 1971.

HAMLÂVÎ, Ahmet, **Şazze'l 'Urf**, Müessesetü'l Kutubi's Sekâfiyye, Beyrut, trs.

HASAN, Abbas; **en-Nahvu'l-Vâfi**, I-V, Daru'l Maarif, Mısır, trs.

HÂŞİMÎ, Ahmed; **el-Kavâ'idu'l Esâsiyye**, Mısır, 1354.

HEYET; **Kavâ'idu'l-Luğati'l-Arabiyye**, Matbaâtu Vizareti'l Meârif, Riyad, 1982.

HUDÂRÎ, Muhammed; **Hâşiyetü'l-Hudârî Ala-Şerhi İbni 'Âkil**, I-II, el-Mektebetu'l Asriye, Beyrut, 1990.

İBN 'USFÛR; **el-Mukarreb**, I-II, Matbaâtu'l-Ânî, Bağdad, 1971.

İBN HİŞÂM, Ebu Muhammed b. Yusuf b. Abdullah el-Ensari el-Mısri; **Şerhu Katri'n-Neda ve Belli's-Seda**, Fatih Yayınevi, İstanbul, trs.

İBN MANZUR; **Lisanu'l-Arab**, Beyrut, 1987.

İBN-İ KAYYİM; **Bedâiu'l Fevaid**, I-IV, Beyrut, 2001.

KARAMAN, Hayrettin – Bekir Topaloğlu; **Arapça Dilbilgisi**, İstanbul, 1997.

KAZVÎNÎ, Hatîb; **Telhîsu'l-Miftâh**, Huzur Yayın Dağıtım, İstanbul, trs.

MAKSUDOĞLU, Mehmet; **Arapça Dilbilgisi**, İstanbul, 1992.

MISIR DİL AKADEMİSİ; **el-Mu'cemül-Vasit**, Kahire, 1972.

MUTÇALI, Serdar; **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul, 1995.

- NAHVÎ, İbn Hâcib; **el-İdâh fi-Şerhi'l Mufasssal**, I-II, Matbaâtu'l Anî, Bağdad, trs.
- NUDHÎ, Ma'rûf; **el-'Amâlu'l Kâmile**, I-III, Daru İhyai't-Turasi'l-İslami, Süleymaniye, 1254.
- RADÎ, Muhammed İbn-i Dehhan; **Kitabu'l-Fusul fi'l-Arabiyye**, Beyrut, trs.
- RAKR, Abdulgani; **Mu'cemü'l Kavâ'idi'l Arabiyye fi'n-Nahv ve't-Tasrîf**, Dâru'l-Kalem, Şam, 1993.
- SABBÂN, Muhammed Ali; **Hâşiyetü'l-Sabbân Ala Şerhi Eşmûni Ala Elfiyeti İbn Mâlik**, Dâru Kahraman, İstanbul, trs.
- SAMARÂÎ, İbrahim; **el-Fi'lu Zamânuhu ve Ebniyetuhu**, Muessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1983.
- SAMÎ, Şemseddin; **Kâmûs-i Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1999.
- SARI, Mevlüt; **el-Mevarid**, Arapça-Türkçe, İstanbul, 1980.
- SU'AYBÎ, Abdullah Yahya; **Minhetu'l Vâhibi'l-Aliye**, I-II, Müessesetu'l-Kutubi's - Sekâfiyye, Beyrut 1997.
- SUYÛTÎ, Celâluddin; **Hemu'l-Hemavi Şerhu Cemi'l-Cevami**, I-II, Beyrut, trs.
- ŞİRAZÎ, Sadık; **Şerhu's-Suyûti**, Kum, trs.
- TALU, Mehmet; **Arapça Nahiv**, İstanbul, 1992.
- ULUGİRAY, Yusuf; **Modern Metodlu, Uygulamalı, Tahlilli ve Araştırmalı Arapça İlk ve İleri Dil Bilgisi**, İstanbul, 1997.
- 'UMERÎ, Muhammed b. Abdurrahim; **Hâşiyeli Şerhli Muğni**, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, trs.
- 'USEYMÎN, Muhammed Salih; **Şerhu'l Akidetü'l Vasitiyye**, I-II, Dâru İbn Cevziyye, Riyad, 1412.